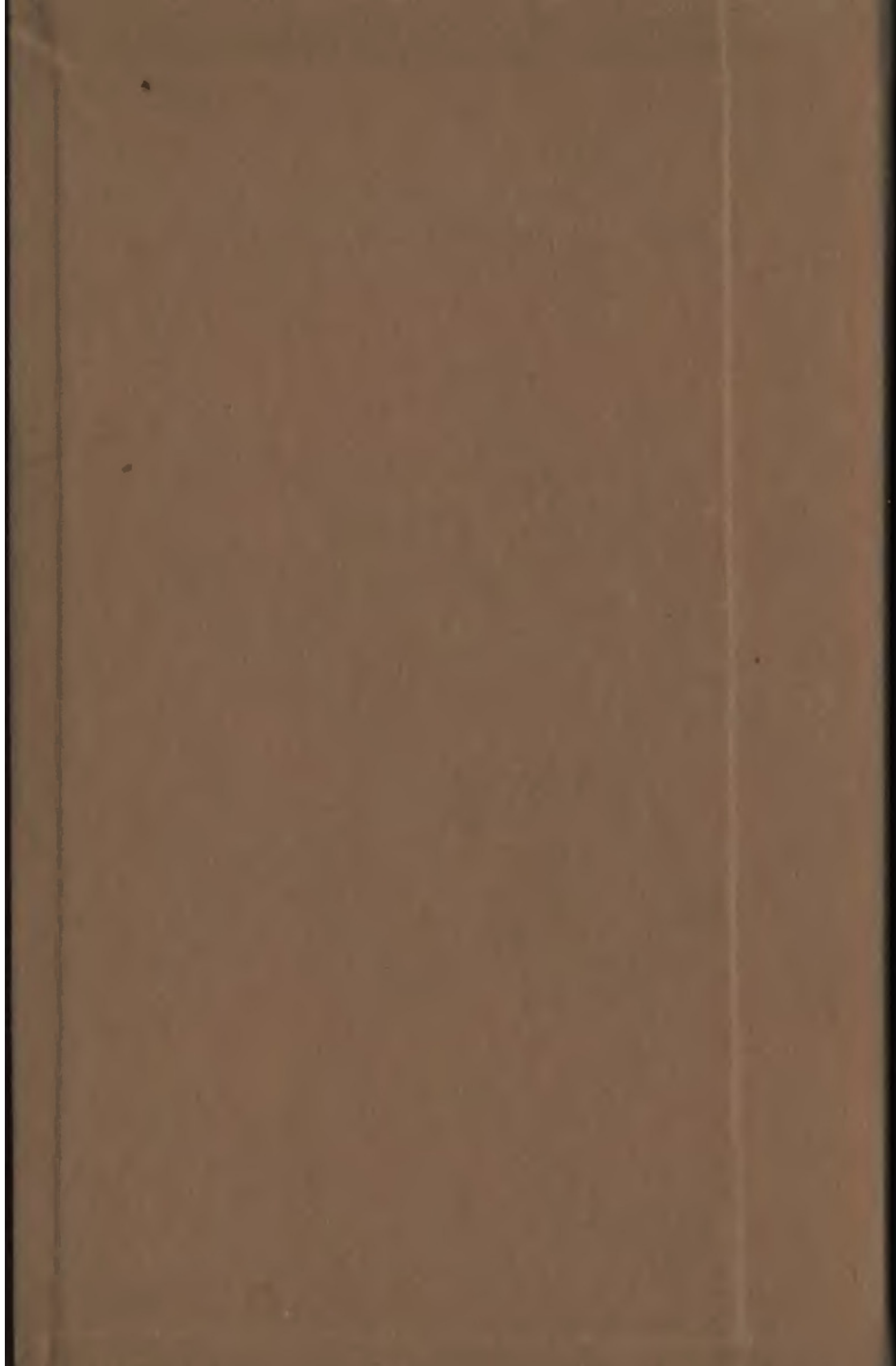

79

KRÓTKI ZARYS

Nauki skarbowej

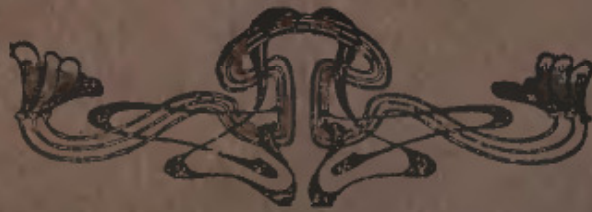
przez

FRANCISZKA SZYMUSIKA

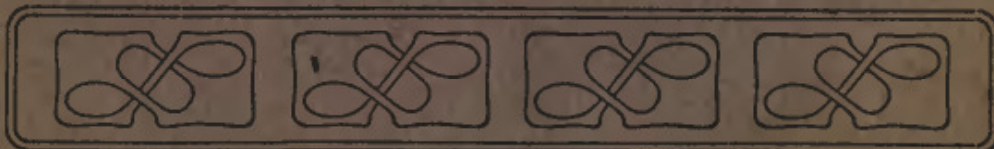
Radcę Skarbu

i Dr. KAZIM. PETYNIAKA-SANECKIEGO

rzeczywistego nauczyciela c. k. Akademii
handlowej.

WE LWOWIE
DRUKARNIA „POLONIA“
1909.

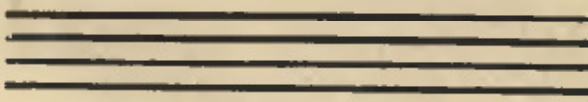

БИБЛИОТЕКА

ПЕРЕЛЫСКОГО ЕПИСКОПА
КОНСТАНТИНА ЧЕХОВИЧА.

ч. 625

KRÓTKI ZARYS

NAUKI
 SKARBOWEJ

PRZEZ

FRANCISZKA SZYMUSIKA

RADCĘ SKARBU

i Dr. KAZIM. PETYNIAKA-SANECKIEGO

RZECZYWISTEGO NAUCZYCIELA C. K. AKADEMII
HANDLOWEJ.

Biblioteka Tow. Przyj. Nauk w Przemyślu

L W Ó W

DRUKARNIA „POLONIA“ TRZECIEGO MAJA 11.

1909.

Jego Excellencji

Josie Wehneriemu

Najprzewielebniejszemu księdzu

Biskupowi

Konstantemu Czechowiczowi

Właścicielowi ziemskiemu, samoborkiemu
samoborkiemu, parowi Austrii itd
z wyrazami najwyższej czci

stęda

napisany stęda

Franc. Szumowski

Lwów 4/1 1910

PAMIĘCI

JULIANA DUNAJEWSKIEGO

B. MINISTRĄ SKARBU, † 29. GRUDNIA 1907, KTÓRY PIERWSZY W KRAJU Z KATEDRY UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W WSPANIAŁEJ OJCZYTEJ MOWIE, W ŚWIETNYCH WYKŁADACH ROZWIJAŁ UMIEJĘTNE ZASADY NOWOCZESNYCH NAUK EKONOMICZNYCH I SKARBOWYCH

POŚWIĘCAJĄ

WYDAWCY.

PA M I E C I

JOHANNA DONADEWSKIEGO

W tym roku w dniu 17. czerwca 1874 r.
w Warszawie w domu przy ulicy
Miodowej 10. zmarła w wieku lat 68
pani Joanna Donadewska żona
p. Karola Donadevskiego z domu
Krawczyński.

Wdowa

Donadevska

1874

17

1874

Donadevska

DZIAŁ I.

Wiadomości wstępne.

1) Związki przymusowe, publiczne i samorządne. Zakres działania państwa.

W zakresie potrzeb ludzkich należy odróżnić potrzeby zaspokajane indywidualnie, czyli akcją indywidualną ludzi, celem uzyskania pomieszkania, pokarmu, ubrania i t. d. i potrzeby zaspokajane akcją zbiorową, publiczną, jak obrona przeciw zewnętrznemu nieprzyjacielowi, utrzymanie porządku wewnątrz i t. d. (Milewski).

W celu zaspokojenia potrzeb drugiego rodzaju łączą się ludzie w pewne związki. Związki te są tak zorganizowane, że jednostki osiadłe na pewnej powierzchni ziemi uznają zazwyczaj pod pewnym przymusem z zewnątrz jakąś wspólną władzę, a dla zaspokojenia wspólnych potrzeb poddają się obowiązkom, jakie na nich ta wyższa władza nakłada. Związki te noszą nazwę związków przymusowych publicznych lub samorządnych. Odróżniamy dwie grupy tych związków przymusowych:

Do pierwszej grupy należą takie, które obejmują w sobie wszystkich mieszkańców, wszystkich obywateli danej osady, (wsi, miasta) i takie przymusowe związki nazywamy gminami w ścisłym tego słowa znaczeniu. Są to gminy wiejskie i miejskie, niejako komórki wyższej budowy społecznej. Związki pewnej ilości gmin nazywamy powiatami lub obwodami; kraje obejmują w sobie większą liczbę powiatów lub obwodów a państwa łączą w sobie zazwyczaj pewną grupę krajów. Nadto istnieją jeszcze państwa związkowe, składające się z dwóch lub więcej samoistnych państw, np. Austro-Węgry, państwo niemieckie.

¹⁾ Przy pracy niniejszej korzystano z dzieł Raua-Wagnera, Steina, Schönberga t. 3, Bilińskiego, Głabińskiego, Milewskiego, podręczników Körnera i Fiedlera, mów Juliana Dunajewskiego, wreszcie z wykładów uniw. Mengera i Milewskiego.

Do drugiej grupy związków przymusowych należą związki, które nie obejmują wszystkich mieszkańców danego okręgu terytorjalnego, lecz tylko niektórych jego mieszkańców, a mianowicie tych, którzy mają do tego pewną kwalifikację, względnie których łączy wspólny interes, np. wyznawców jednej wiary, producentów tej samej gałęzi produkcji, ludzi tego samego zawodu, przemysłowców wogóle i t. d. i mówimy w tem znaczeniu o gminach religijnych czyli wyznaniowych, o stowarzyszeniach przemysłowych, o izbach handlowych i przemysłowych, o izbach lekarskich, adwokackich, notaryalnych i tp.

Państwo jako najwyższy związek przymusowy obecnej doby określa granice i zakres działania wszystkim innym związkom przymusowym bez różnicy, czy należą do grupy pierwszej czy drugiej. Związek ten ma wykonać pewne określone minimum czynności państwowych, jako zasadniczy i istotny zakres działania wszędzie tam, gdzie wogóle jest mowa o państwie.

Do tego minimum należy przedewszystkiem utrzymanie bezpieczeństwa państwa na zewnątrz, do czego służy dyplomacya i siła zbrojna; do wewnętrznych zaś zadań państwa należy ustanowienie porządku prawnego, co nazywamy ustawodawstwem i utrzymanie tego porządku a następnie popieranie celów kulturalnych i ekonomicznych ludności zapomocą zakładów naukowych, urzędzeń monetarnych, zakładów komunikacyjnych i różnych urzędzeń polityki gospodarczej i t. d.

2. Gospodarstwo związków przymusowych.

Bez względu na to, czy zakres działania związków przymusowych jest tak wielki jak państwa, czy też mniejszy, zawsze i wśród wszelkich okoliczności potrzebne im są dla wypełnienia swego zakresu działania pewne środki. Tymi czynnikami są ludzie i rzeczy, czyli ekonomicznie się wyrażając, musi mieć państwo czy gmina dla wypełnienia swych zadań do dyspozycji dobra gospodarcze tj. wytwory rzeczowe i usługi, względnie stosunki do osób i rzeczy. Zdobywając i spożytkowując te dobra występują związki, jako samoistne osoby gospodarcze i mówimy wtedy o gospodarstwie gmin — w pierwszej linii państwa, — jako o gospodarstwie publicznem.

3. Gospodarstwo skarbowe a prywatne.

Państwo chcąc swe zadanie spełnić musi gospodarować podobnie, jak jednostka prywatna. Jednak pod pewnymi względami

zachodzi różnica między gospodarstwem państwowem a prywatnym i tak:

a) Gospodarstwo państwowe stara się o wytworzenie dóbr niematerialnych, o utrzymanie spokoju wewnątrz i na zewnątrz. (Adolf Wagner). Stosunek między dobrami wytworzonymi przez państwo a użytymi do tego celu jest w tym wypadku niemożliwy do oznaczenia.

b) Ze względu na sposób, w jaki gospodarstwa publiczne i prywatne uzyskują środki dla zaspokojenia swych potrzeb. Dla gospodarstw prywatnych istnieją dwa środki uzyskania dóbr t. j. produkcyja i nabycie. Państwo prócz tych środków ma jeszcze trzeci t. j. podatek.

c) Gospodarstwo prywatne produkuje, nabywa, a chociaż jego potrzeby są już w zupełności pokryte, będzie się starało produkować i nabywać dalej. Państwo zaś, skoro ma już dość środków do zaspokojenia swych potrzeb, nie będzie się starało o powiększenie swego majątku; dlatego państwo odmiennie od gospodarstw prywatnych, zestawia najpierw wydatki, a dopiero później przychody. (Budżet).

d) Podczas gdy w gospodarstwie prywatnym chodzi wbrew etyce przede wszystkim o uzyskanie największego zysku bez oglądania się na cudze interesy, to w gospodarstwie publicznym należy także uwzględnić i sposób uzyskania środków i konsekwencyje działania, czyli państwo musi baczyć na stosunki fiskalne, ekonomiczne, etyczne i zasady sprawiedliwości. Co do względów ekonomicznych występuje pierwszy ważny postulat, aby system skarbowy nie przeszkadzał produkcyi obywateli i nie ograniczał ich bez koniecznych powodów w spożytkowaniu dóbr wyprodukowanych przez nich; samo zaś państwo może tylko potrzebne i użyteczne czynić wydatki.

e) Stosunek wzajemny między przychodem a konsumpcją układa się w normalnych warunkach w gospodarstwie prywatnym zwyczajnie tak, że wysokość przychodu stanowi zarazem granicę konsumpcyi, czyli regułą jest, że u osób prywatnych konsumpcya dostosowuje się do dochodu; w przeciwnym razie mówimy, że osoba dana żyje nad stan, chyba że ktoś ma tak małe dochody, że pomimo największej oszczędności nie mogą mu one wystarczać do życia. U państw zasada ta raczej nie ma zastosowania.

f) Najważniejsza różnica wynika z czasu trwania podmiotów gospodarstwa. Jednostka fizyczna jest śmiertelna, państwo nato-

miast, o ile to w obec wieczności da się powiedzieć, jest nieśmiertelne, chociaż nie wieczne, z czego wynika, że obecna generacja w państwie może być pociągnięta do wydatków, które dopiero w późniejszym czasie przyniosą korzyści. Państwo może czynić wkłady i pracować na długi, nieprzewidziane długi czas amortyzacji, w jakimby interes prywatnego przedsiębiorcy już dawno się oziębził i wygasł (A. Smith).

g) Kierownictwo gospodarstwa publicznego sprawuje władza za pośrednictwem urzędników. Fakt ten ma doniosły wpływ na prowadzenie gospodarstwa, gdyż naczelnik gospodarstwa prywatnego ma absolutną swobodę dysponowania tem gospodarstwem, podczas gdy urzędnicy nigdy tej swobody mieć nie mogą. Konsekwencją tego jest, że w gospodarstwie publicznym występuje brak rzutkości i chwiejność w razie większych zmian ministerstwa, co utrudnia państwu prowadzenie zarobkowych gospodarczych czynności.

Na pytanie, czy jest potrzebną rzeczą czy też nie, aby państwo czyniło wydatki zagranicą, należy odpowiedzieć, że o ile to jest możliwe, powinno je robić w kraju, jednak nie jest to norma przymusowa, bo wśród pewnych warunków może być rzeczą korzystniejszą ponosić wydatki za granicą. Co się tyczy zasady oszczędności, to z niektórych względów, szczególnie ze względu na przemysł drobny, powinno państwo od niej odstąpić. Państwo musi czynić takie wydatki, które są połączone z zadaniami, jakich prywatny gospodarz 1) spełnić nie może, np. założenie i utrzymanie uniwersytetu, 2) spełnić nie chce, np. budowa kolei w takiej okolicy, gdzie dla mieszkańców tej okolicy nie okaże się rentowną, 3) spełnić nie powinien np. obrona wewnątrz i zewnątrz (wojsko). (Menger w swych wykładach wspomina w tem miejscu o przedsiębiorstwach monopolistycznych).

4. Nauka skarbowa.

Samoistna umiejętność, której przedmiotem jest systematyczne przedstawienie zasad gospodarstwa związków przymusowych, a w szczególności państwa, nazywa się nauką skarbową lub nauką finansów. Jest to nauka o nabyciu środków i zaspokojeniu zapomocą nich potrzeb gospodarczych państwa i innych związków samorządnych. Nazywa się nauką finansów z tego powodu, że przychody pieniężne, jakie sobie państwo przez swoją działalność zapewniało, były związane z wyrazem „finanse“ (średniowieczne łacińskie wyrazy *finatio*, *financia*, *financia pecuniaria* oznaczały

wypłatę, *finare* wypłacać, *finationes regiae*, *la finance du roi* przychody pieniężne królów, względnie państwa) (Elster Wörterb. d. Volkswirt).

Chociaż przedmiotem skarbowości są w pierwszej linii przychody pieniężne — nie należy zapominać, że państwo przez swoją działalność nabywczą uzyskuje i inne dobra, które nie są pieniędzmi w gotówce, jak podatki w naturze, przymusowe dostawy, powszechny obowiązek służby wojskowej i tp. również objęte nauką finansów. Jeżeli i te nabycia nie będące pieniędzmi podciągamy pod wyraz *finanse*, pochodzi to stąd, że już od wielu wieków w miejsce gospodarstwa naturalnego weszło gospodarstwo pieniężne.

5. Majątek związków przymusowych.

Ogólną sumę wszystkich wartości, jakie ma pojedyncza osoba do dyspozycji w celu zaspokojenia swych potrzeb, nazywamy majątkiem tej osoby. Majątek mieści w sobie dwie grupy dóbr. Pierwsza grupa obejmuje wszystkie dobra, (wytwory rzeczowe) przeznaczone stale do zaspokojenia każdorazowych potrzeb gospodarstwa zarobkowego posiadacza i ta grupa stanowi kapitał¹⁾ druga zaś, obejmuje te dobra, które wpływają do majątku bądź nieregularnie, bądź peryodycznie i tę grupę nazywamy przychodem (*Einnahme*). Obydwie grupy są przedmiotem gospodarstwa związków przymusowych.

¹⁾ Biliński. System Ekonomii społecznej (1880) t. I. str. 79.

DZIAŁ II.

Nauka o budżecie.

1¹⁾ Gospodarcza przezorność.

Oglądanie się na przyszłość, które znamionuje wogóle każde gospodarstwo, skłania prywatnego gospodarza do tego, aby spodziewany lub zapewniony w pewnym okresie czasu dochód już z góry obliczył. Rezultatem tej przewidującej czynności jest projekt (*Voranschlag*) zwany także preliminarzem, budżetem. Pod nimi rozumiemy uprzednie zestawienie i porównanie przychodów z wydatkami, jakie przewiduje się w przyszłym okresie gospodarczym, albo krócej mówiąc, cyfrowo zestawiony plan przyszłego okresu gospodarczego. Rozumna gospodarka bez budżetu jest nawet u osób prywatnych bardzo trudna, w związkach zaś przymusowych wyższego i niższego rzędu jest ona bez niego wprost niemożliwa. Gospodarka bez budżetu jest trwale narażona na niebezpieczeństwo, że albo na początku zawiele się wyda, tak że na koniec nic już nie pozostanie, albo też na początku oszczędza się nadmiernie i potrzeby zaspokaja się bardzo skąpo, wskutek czego na końcu okaże się nadwyżka, na którą zupełnie się nie liczyło. Wyraz budżet pochodzi od starego francuskiego słowa *bogette, bougette* (mała sakiewka). Oznaczono tym wyrazem mały worek skórzany króla. Wyraz ten dostał się do Anglii, gdzie w zmienionem brzmieniu *budget* używano go na oznaczenie teki skórzanej, w której noszono na posiedzenie parlamentu cyfrowo zestawione projekty skarbowe. Z Anglii powrócił ten wyraz na kon-

¹⁾ Dla dokładnego obznajomienia się z tym przedmiotem zalecić należy znakomite dzieło w języku polskim Dr. Józefa Milewskiego: „Budżet i kredyt publiczny” Kraków 1898. W dziele tem znajdzie czytelnik naukowe rozwiązanie wielu kwestyi nauki skarbowej i wyjaśnienie wielu zagadnień, które w niniejszym zarysie tylko pobieżnie są dotknięte.

tynent, gdzie pojawił się po raz pierwszy w pewnym dokumencie z dnia 1. kwietnia 1814 roku.

We Francyi używają często zamiast słowa "budżet" *état*, Włosi zaś mówią „*preventivo*“ (uprzednie zestawienie) albo „*bilanzio*“ (bilans).

W państwie o ustroju parlamentarnym ma budżet olbrzymie znaczenie z tego powodu, że przy obradach nad jego uchwaleniem w parlamencie mają członkowie tegoż wiele sposobności do przedstawienia życzeń swych wyborców i zajęcia pewnego stanowiska w obec najważniejszych zagadnień publicznego życia.

Okresem finansowym jest zwyczajnie rok, który niekoniecznie musi się schodzić z rokiem kalendarzowym. W Austrii do r. 1864 rozpoczynał się rok skarbowy 1. listopada, odtąd dnia 1. stycznia; okres rachunkowy roku 1864 liczył 14 miesięcy.

2. Niektóre właściwości budżetu.

Skoro w budżecie jest uchwalony wydatek na jakiś oznaczony cel, a tego wydatku na ten oznaczony cel nie zrobiono, lecz go zaoszczędzono, to mógłby wydatek ten być obrócony na jakieś inne cele i takie użycie pewnej kwoty na inny cel, niż pierwotnie był zamierzony, nazywamy „przenoszeniem“ kredytów (*virements*). W budżetach państw nowożytnych są takie przenoszenia kredytów dozwolone tylko w mierze bardzo ograniczonej na zupełnie pokrewne cele. (Milewski j. w. str. 83.)

Środki, jakich udziela parlament rządowi dla pokrycia wydatków państwowych, nazywamy kredytami, a jeśli chodzi o pokrycie wydatków, które nie mogły być przy układaniu budżetu przewidziane, kredytami dodatkowymi (np. w razie wylewu rzek, eksplozyi kotłów na okrętach rządowych i t. p.)

3. Układ budżetu.

Każdy budżet składa się z dwóch części. Pierwsza obejmuje wydatki i oznacza się ją wyrazem „zapotrzebowanie“ (*Erforderniss*), druga zawiera przychody czyli pokrycie wydatków (*Bedeckung*). Budżet ogólny tworzy się na podstawie szczegółowych preliminarzy wydatków i przychodów z każdego działu administracyjnego. Preliminarz przez obydwie izby rady państwa zatwierdzony i przez monarchę sankcyonowany nazywamy w Austrii ustawą skarbową.

Tak wydatki jak i przychody są bądź zwyczajne bądź nad-

zwyczajne, stosownie do tego, czy powtarzają się w okresach finansowych regularnie, czy też powstają wskutek przypadkowych przyczyn np. wojny, nadzwyczajnych klęsk elementarnych. Menger zalicza tu także prywatno - gospodarcze inwestycje państwa np. budowa i rozszerzenie kolei żelaznych. W budżetach państwowych nie są zawsze wydatki „zwyczajne“ i „nadzwyczajne“ ściśle określone, a mianowicie wydatki zwyczajne przedstawiają się często, jako nadzwyczajne. Nadzwyczajne wydatki pokrywa się zazwyczaj pożyczką, niekiedy nakłada się nadzwyczajne podatki, kontrybucje, zarządza konfiskaty, sprzedaż dóbr państwowych.

DZIAŁ III.

Przychody państwa.

Przychody państwa dzielimy na *prywatno-gospodarcze* i *skarbowe*. Prywatno-gospodarcze przychody są takie, które nie są wyłącznie dla państwa zastrzeżone, ale mogą być przystępne także prywatnemu podmiotowi gospodarczemu. Jak bowiem osoba prywatna tak i państwo może mieć dobra ziemskie, uprawiać je i mieć z nich dochody, które zwiemy przychodami prywatno-gospodarczymi. Prywatne przychody płyną zatem dla państwa: po pierwsze z uprawy skarbowych dóbr ziemskich (domeny), powtórnie z prowadzenia skarbowych przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych.

1. Prywatne przychody gospodarcze państwa.

a) *Skarbowe dobra ziemskie* (domeny). Do nich należą w pierwszym rzędzie role, łąki, pastwiska, ogrody, stawy rybne i t.d.

Istnieją trzy systemy zarządu skarbowymi dobrami ziemskimi: 1. Forma zarządu własnego (*Eigenverwaltung*, *Vverwaltung in eigener Regie*), przy którym państwo za pomocą organów ustanowionych i płatnych przez siebie gospodaruje na własną rękę. Przeciw temu systemowi podnoszą liczne zarzuty, a mianowicie, że wymaga on znacznych wkładów kapitału zakładowego i obrotowego, jest z natury ciężki i drogi, dla skarbu niedogodny (Głębiński), prócz tego cechuje go rozwlekłe postępowanie wskutek całego szeregu instancji i nierzadki brak poczucia obowiązku służbowego u odnośnych funkcjonariuszów. 2. System zarządu za poręką (*Gewährs- oder Garantieverwaltung*), w którym zarządca już więcej jest interesowany co do wyników gospodarstwa przez to, że gwarantuje państwu jakiś minimalny roczny przychód, państwo zaś w zamian przyznaje mu pewien udział w nadwyżce czystej ponad owe minimum dochodu. Niekorzystne jest przy tym systemie, że potrzebni są do tego ro-

dzaju gospodarki kapitałiści celem dania znacznej kaucyi. Ci jednak nie są skłonni wchodzić w taki stosunek zależności, wolą raczej samoistną dzierżawę. 3. System dzierżawy. Dzierżawca uprawia państwowe dobra ziemskie na własny rachunek i niebezpieczeństwo albo przez pewien oznaczony czas i wtedy mówimy o dzierżawie czasowej (Zeitpacht), albo przez całe swe życie: dzierżawa dożywotna (Vitalpacht), albo też prawo dzierżawy przechodzi na dziedziców (spadkobierców) dzierżawcy, dzierżawa wieczysta (Erbpacht). Przy dzierżawie wieczystej jest czynsz dzierżawny niższy niż przy dzierżawie czasowej lub dożywotniej i zwie się kanonem. Nadto składa się pewną sumę wkupu (Einkaufssumme, Erbbestandgeld), (Menger). Korzystne jest to tak przy dzierżawie czasowej jak i wieczystej, że państwo ma zapewniony pewien stały dochód. Niekorzystną zaś jest przy dzierżawie czasowej okoliczność, że dzierżawca będzie się starał wykorzystać ziemię, choćby nawet ze szkodą późniejszej wydajności tejże; przy dzierżawie wieczystej znów czynsz dzierżawny (kanon) jest z góry na długie lata naprzód ustalony i w razie zmniejszenia się wartości pieniędzy nie otrzymuje państwo tyle, ileby otrzymało przy dzierżawie czasowej. Natomiast dzierżawa wieczysta będzie się zalecała ze względów socjalno politycznych dla stworzenia dzielnego średniego lub małego stanu chłopskiego (Menger). Ponieważ czynsz emfiteutyczny można wykupić, zatem dzierżawa wieczysta stanowi powolne przejście do sprzedaży majątków rządowych (Biliński).

Z powodu tych niekorzyści, jakieśmy poznali przy wszystkich trzech systemach gospodarstwa, wyłoniło się zapatrywanie, że najkorzystniejszą rzeczą jest sprzedaż wszystkich dóbr państwowych ziemskich. Przemawia za sprzedażą ta okoliczność, że zostałaby usunięta niemożność podziału ziemi, a tem samem umożliwiona intensywniejsza gospodarka. Oczywiście starać się należy, aby przy sprzedaży, o ile to tylko da się pogodzić z wyższymi interesami dobra ogólnego, uzyskać najkorzystniejszą cenę, wyczekiwać więc należy w tym celu możliwie najkorzystniejszej sposobności.

b) *Lasy skarbowe*. Produkcya drzewa użytkowego i opałowego różni się tem istotnie od produkcyi rolniczej, że dominujące stanowisko zajmuje tu przyroda, jako czynnik produkcyi. Gospodarstwo lasowe jest zawsze jeszcze ekstenzywne. Korzyści przynosi gospodarstwo lasowe szczególnie wtedy, gdy jest pro-

wadzona na wielką skalę i pod umiejętnym kierownictwem fachowo wykształconych organów, a te warunki może spełnić w wyższym daleko stopniu państwo, niż jednostka prywatna. Toteż wskazaną jest rzeczą, aby gospodarka lasowa pozostała w ręku państwa, za czem przemawiają jeszcze inne względy. Lasy mają wielkie znaczenie dla stosunków zdrowotnych ludności, wpływając decydująco na jakość klimatu, konserwując źródła rzeczne i wilgoć. Nadto osłabiają niebezpieczeństwa meteorologicznych katastrof, służą jako wał ochronny przeciw lodowcom i obrywaniu się skał; zasiane na gruncie piaszczystym chronią od zasp piaskowych sąsiednie grunta.

Z własnością lasów i dóbr ziemskich łączy się prawo polowania i rybołówstwa. Tak jedno, jak drugie prawo państwo zwyczajnie wydzierżawia.

c) *Kopalnie skarbowe.* Dawniej było prawo górnicze zastrzeżone wyłącznie dla państwa. Dzisiaj może każdy uprawiać produkcję płodów górniczych, a musi tylko obok zwyczajnych podatków opłacić państwu za udzielone zezwolenie pewną należność n. p. za licencye do poszukiwania (Lizenzgebühren), należności miarowe (Massengebühren), za wyłączności poszukiwania górniczego (Freischurfgebühren). (Ustawy z 23. maja 1854 i z 29. kwietnia 1862 dz. u. p. N. 28.).

Nasuwa się przedewszystkiem pytanie, czy korzystniejszą jest rzeczą własność i zarząd publiczny kopalń, czy też własność prywatnych przedsiębiorców. Otóż jako momenty przemawiające przeciw własności państwa podają: 1. chwiejną wydajność kopalń, 2. wielkie inwestycje, jakich wymagają kopalnie. Ponieważ zarząd skarbowy jest zwykle mniej przedsiębiorczy i kosztowniejszy niż prywatny, — należałoby wedle tej opinii oświadczyć się za sprzedażą kopalń i obróceniem uzyskanej gotówki na spłatę długów, wziętych na wysoki procent. Ze stanowiska jednak społecznego należałoby sobie życzyć, aby niektóre kopalnie pozostały własnością państwa, a mianowicie te, w których wydobywa się produkty mające wielkie znaczenie dla całej ludności n. p. węgla. Każdorazowy bowiem właściciel prywatny mógłby się dać unieść przy sprzedaży węgla pobudkom prywatno-gospodarczym i cenę bądź samodzielnie, bądź też przy pomocy kartelów podnieść dowolnie. O ile własność kopalń jest publiczna, powinno państwo zastosować system własnego zarządu.

d) *Domy skarbowe*. Państwo z posiadania budynków nie ma wprawdzie przychodów, ale zaoszczędza trwale na wydatkach, jakie musiałoby łożyć za najem takich domów. W pewnych wypadkach może państwo nawet mieć stały przychód z zupełnego lub częściowego wynajęcia budynków rządowych, jak n. p. koszary na Mariahilferstrasse we Wiedniu, gdzie cały parter jest wynajęty na sklepy. Jednak „nie można doradzać państwu budowy domów mieszkalnych w celu ich wynajęcia“ (Głębiński), gdyż administracya rządowa jest zbyt ociążała i kosztowna. Mogłoby jednak a nawet powinno budować domy mieszkalne dla swoich urzędników zwłaszcza tam, gdzie jest brak pomieszczeń, lub wymaga tego powaga urzędowa funkcjonaryuszów państwowych, mających styczność ze stronami. Państwo znajdzie tu pełne wynagrodzenie tego, co wyda a przyczyni się do podniesienia ogólnej pozycyi socyalnej urzędników (Milewski).

e) *Skarbowe przedsiębiorstwa handlowe i przemysłowe*:

1. Do skarbowych przedsiębiorstw przemysłowych należą przede wszystkim fabryki państwowe. Wpływ oświeconego merkantylizmu francuskiego (Colbert) przeszedł szeroką falą przez państwa europejskie, nie pomijając i Austrii. I tu pod działaniem tego systemu ekonomicznego założono liczne fabryki rządowe, jak fabryki porcelany, dywanów, koronek, kwasu siarkowego i t. d. W epoce oświeconego absolutyzmu przyszedł jeszcze drugi powód, dla którego zakładano rozliczne fabryki rządowe a mianowicie ten, że miały one być zakładami wzorowymi, służącymi ku podniesieniu i uszlachetnieniu całego przemysłu. Dzisiaj nie mają już fabryki państwowe po największej części uzasadnionej racyi bytu, ze względu na to, że wzorowem urządzeniem nie mogą iść w zawody z fabrykami prywatnych przedsiębiorców. Przy niektórych jednak przedsiębiorstwach da się jeszcze wyższymi względami państwowe prowadzenie tychże uzasadnić, jak n. p. przy wytwarzaniu środków służących do zaspokojenia potrzeb wojskowych (fabryki broni i amunicyi).

2. Do skarbowych przedsiębiorstw handlowych należą banki państwowe, kasy oszczędności, zakłady ubezpieczenia, domy składowe, teatry publiczne itd. Bardzo doniosłe znaczenie ma kwestya banków. Wiadomo, że skarb państwa ma szereg operacyi pieniężnych i kredytowych do załatwienia. Do dyspozycyi rządu muszą służyć w każdej chwili wielkie sumy pieniężne jako zasób kasowy. Podatki zaś wpływają nieregularnie, jedne kwartalnie, inne półrocznie, inne w mia-

rę produkcyi lub wywozu i t. d. Wskutek tego mogłaby kasa rządowa znaleźć się w tej sytuacji, że mogłoby jej braknąć funduszków potrzebnych do regularnych wypłat, dotrzymania zobowiązań terminowych, jest zaś zadaniem gospodarstwa skarbowego, aby w razie potrzeby nie było państwo zmuszone uciekać się o pomoc do obcych instytucyi. Drugi ważny postulat jest ten, żeby zapasy kasowe nie leżały bezużytecznie, lecz będąc w każdej chwili do dyspozycyi rządu, mogły być fruktyfikowane na rzecz społeczeństwa jako czynny kapitał obrotowy. Administracya sum leżących w kasach, to pierwsza połowa czynności, jako druga występuje spłata i zaciąganie pożyczek. Jeżeli państwo lub kraj chce zaciągnąć pożyczkę lub skonwertować dawną, zależy na tem, by te czynności jako jedna operacya były przeprowadzone. Otóż te czynności może spełnić bardzo dobrze instytucya państwowa złożona z urzędników państwowych tak na korzyść państwa jak społeczeństwa.

Okoliczności przemawiające za państwowością banków są :

α) Państwo daje większą gwarancję ochrony interesu publicznego, niż jednostka prywatna ;

β) Jest rzeczą odpowiedniejszą, aby wielkie zyski przypadają raczej państwu, — niż przedsiębiorstwu prywatnemu. Doświadczenie dowiodło, że jest najlepiej, jeśli bank biletowy prowadzony jest jako monopol t. j. jako jedyna instytucya, która emituje papiery mające publicam fidem. To też Francya i Austria przyjęły monopol bankowy, w Niemczech zaś jest szereg banków biletowych.

Przeciw upaństwowieniu banków podają następujące względy :

α) Zachodzi obawa, że rząd wskutek silnego swego stanowiska finansowego bardzo łatwo stanie się niezależnym od parlamentu ;

β) Jest możliwość powstania zbytnej zależności finansów pojedynczych krajów od finansów państwa.

γ) Ogólne względy polityczne każą się obawiać, że gdybyśmy całą organizacyę kredytu złożyli w ręce rządu, wystąpiłaby cała kategoria ludzi zależnych od rządu, (ryzyko serwilizmu w społeczeństwie).

δ) Wzgląd, że państwo powinno podejmować tylko te zadania, które służą wszystkim a nie tylko pewnej warstwie społeczeństwa, a przecież jedna i ta sama instytucya nie może zaspokoić potrzeb różnych kategorii produkcyi.

ε) Co do zysków to i bez upaństwowienia może państwo zamierzony cel osiągnąć, jeżeli sobie zapewni odpowiedni wpływ na zarząd, albo jeżeli sobie nawet zastrzeże wprost pewien udział w zysku, lub możliwość zaciągania bezprocentowych pożyczek.

Co się tyczy zakładania kas oszczędności rządowych, to mają one budzić zmysł oszczędności i zapewnić rządowi pewne fundusze. Ważna jest rola pocztowej kasy oszczędności w Wiedniu. Obecnie rząd nosi się z myślą uskutecznić wszystkie wypłaty za pomocą pocztowej kasy oszczędności.

Zakłady ubezpieczenia. W państwach nowożytnych obok ubezpieczeń prywatnych wystąpiła idea i praktyka ubezpieczeń publicznych przymusowych. Przymus ten jest możliwy w dwojakim celu: a) aby klęskę indywidualną, która może stać się klęską społeczną, zgnieść w zarodku, b) ubezpieczyć na pewne wypadki te sfery ludności, wśród których zachodzi obawa niezrozumienia dobrodziejstwa, płynącego z ubezpieczeń. Znane są ubezpieczenia od zarazy bydłowej, od ognia, ubezpieczenia robotnicze od kalectwa, choroby, ubezpieczenia na wypadek starości i niezdolności do pracy. Przy żadnym rodzaju ubezpieczeń państwo nie powinno szukać zysku.

f) *Skarbowe zakłady komunikacyjne*. 1. Zakłady przewozowe. Zakładem przewozowym nazywamy przedsiębiorstwo mające na celu przewóz osób i rzeczy. Należą tu ze względu na skarbowość państwową w pierwszym rzędzie koleje żelazne. Przedewszystkiem nasuwa się pytanie, jaki system, czy rządowych kolei żelaznych, czy też prywatnych t. j. akcyjnych jest korzystniejszy dla państwa. Przeciw systemowi rządowemu możnaby jeden podnieść zarzut a mianowicie ten, „że ścieśnia on obszar przedsiębiorczości prywatnej i wolnej konkurencji“ (Głabiński). Za tym systemem jednak przemawia cały szereg względów innych, ekonomicznych, społecznych, skarbowych, politycznych i wojskowych. I tak: Towarzystwa akcyjne zależne są w wyższym o wiele stopniu od stosunków targu pieniężnego, niż państwo. Towarzystwa akcyjne mogą wprawdzie korzystać z szerokiego kredytu i rozporządzają częstokroć olbrzymimi kapitałami, nie da się jednak zaprzeczyć, że zdolność kredytowa państwa jest większa i że państwo mniej zależne jest od rozmaitych komplikacji targu pieniężnego, wskutek czego może łatwiej ciągle i bez przerwy wpływać na rozwój całego kolejnictwa.

Jeżeli kolejnictwo spoczywa w rękach prywatnych, daje się odczuwać brak pewnej planowości, gdyż towarzystwa prywatne budują tylko takie linie, które im zapewniają znaczne zyski. Państwo natomiast prowadzi je, choćby mu przyszło przy tem ponieść wielkie ofiary i nie mieć spodziewanych zysków, jeżeli tylko wymaga tego interes i dobro ogółu. Przedsiębiorstwa prywatne mało biorą pod rozwagę względy wojskowe, tak ważne dla całości państwa. Koleje mają nadto charakter publicznych zakładów komunikacyjnych, co również za systemem rządowym przemawia.

Chociaż dana kolej jest w rękę przedsiębiorców prywatnych, państwo musi czuwać nad interesem publiczności i musi z tego powodu zastrzedz sobie prawo wglądania w cały bieg czynności, kontrolowania taryf i td., co znowu może spowodować i spowodować konflikty między przedsiębiorcami prywatnymi a państwem. Wszystko to przemawia za upaństwowieniem kolei, a w razie istnienia tychże powinno państwo trzymać się systemu gospodarstwa we własnym zarządzie. (Brassloff).

Do środków komunikacyjnych należą dalej środki komunikacyjne wodne (żegluga), które mają także wielkie znaczenie dla państwa, drogi bite (państwowe, krajowe, powiatowe, gminne), mosty, promy, tramwaje elektryczne, konne. Dochody z tych środków komunikacyjnych płynące są: oprócz opłaty biletów jazdy podatek od biletów kolejowych, myto drogowe, mostowe, promowe, kopytkowe i tp. (Myto państwowe w Austrii zostało zniesione).

2. Zakłady korespondencyjne. Zakłady korespondencyjne są to przedsiębiorstwa powołane do przesyłania wiadomości pisemnych lub ustnych między oddalonymi osobami. Należą tu poczty, telegrafy, telefony.

Jeżeli poczta i jej rozgałęzienia mają należycie spełnić swoje zadanie, musi w ich wszystkich działaniach zachodzić pewna jednolitość i to prócz innych powodów niżej przytoczonych spowodowało upaństwowienie poczty, telegrafów i telefonów. Powodami przemawiającymi za systemem rządowym jest ta okoliczność, że do tych przedsiębiorstw konieczny jest monopol, a ten lepiej jest prowadzony, jeżeli znajduje się w rękach państwa, niż w rękach prywatnego przedsiębiorcy. Tajemnica listowa jest lepiej strzeżona przez państwo, niż przez przedsiębiorstwa prywatne, choć niekiedy i państwo może nie przestrzegać tajemnicy ze względów policyjnych.

2. Skarbowe przychody państwa.

Skarbowe przychody państwa są te, które państwo wyłącznie dla siebie zastrzegło z mocy swej władzy zwierzchniczej, (*Finanzhoheit*) wykluczając od udziału w tychże jednostki prywatne. Przychody te dzielą się na trzy grupy a mianowicie na regalia, opłaty i podatki.

A. Regalia.

Pojęcie „*regale*“ obejmowałow dawniejszych czasach wszystkie prawa, jakie służyły państwu z mocy władzy zwierzchniczej; obecnie zaś oznacza regale tylko te prawa z mocy władzy zwierzchniczej, które przynoszą państwu korzyści. Należą tu: 1. regale przedmiotów konsumpcyjny, jak sól i tytoń, omawiane, zazwyczaj przy podatkach konsumcyjnych jako monopole; 2. regale prochu strzelniczego; 3. zyski z mennicy; 4. udział państwa w zyskach pewnych przedsiębiorstw prywatnych, w pierwszym rzędzie przedsiębiorstw komunikacyjnych; 5. loterya. Istnieje nadto pewna grupa dochodów zwanych w terminologii austriackiej „*Fiskalitäten und Heimfälligkeiten*“ a w terminologii naukowej „przywilejami fiskalnymi“. Do tej grupy możnaby zaliczyć wypadki następujące, a) Gdy osoba fizyczna umrze fizycznie bez żadnych spadkobierców testamentowych lub ustawowych, natenczas rząd dziedziczy „*jure caduco*“. b) Gdy osoba fizyczna umrze cywilnie przez dezercję, przez popełnienie zbrodni stanu i tp., wówczas rząd zabiera jej majątek w drodze konfiskaty. c) Jeżeli fundacya jakaś: lub stowarzyszenie dla braku przedmiotu traci rację bytu, a w akcie fundacyjnym nie przewidziano tego wypadku, wtedy prawdopodobnie majątek przypadnie państwu. d) Jeżeli w końcu rząd uposażywszy towarzystwo kolei żelaznych, kanału i tp. w rozmaite przywileje, z góry ograniczy czas ich trwania, to po upływie tego czasu spółka akcyjna umarła cywilnie, a kolej, kanał i tp. przechodzi na własność państwa. (Biliński).

Nadto udział w wartości rzeczy zgubionych, znalezionych skarbach, w zysku zagubionych papierów państwowych. (Milewski)

Sól.

Skarbowe wykorzystanie soli odbywa się albo we formie regale tj. bądź za pomocą monopolu produkcji, bądź za pomocą monopolu sprzedaży, lub obojga razem, albo też we formie opodatkowania prywatnej produkcji soli. Sól nadaje się szczególnie do ciągnięcia z niej bardzo znacznych dochodów, ponieważ z je-

dnej strony jest niezbędnym dodatkiem do pożywienia a z drugiej strony dlatego, że może być produkowaną przy bardzo małych wydatkach. Wszelka sól, która nie ma służyć dla ludzkiego spożycia, ma w Austrii niższą cenę, musi być jednak przedtem denaturowana, ażeby wykluczyć możność konsumpcji przez ludzi. Denaturuje się sól bądź dla celów gospodarstwa rolniczego, np. sól dla bydła, sól alkaliczna (ługowa), bądź dla celów fabrycznych, jak dla fabryk mydeł, skór, szkła, strun i t. d. W Austrii wydobywa się sól w trojaki sposób, jako sól morską, jako sól kamienną, a wreszcie jako sól warzonkę. Wyzyskiwanie tego bogactwa przyrody jest jednak w Austrii nieodpowiednie z powodu wadliwej administracji.

Tytoń.

Wykorzystanie skarbowe tytoniu odbywa się zupełnie tak samo jak soli, a ponadto od zagranicznych fabrykatów tytoniu, które przychodzą do kraju pobiera państwo cło. Państwo może pobierać przychody z tytoniu w rozmaity sposób i tak: 1. przez urządzenie regale tytoniowego, przy którym zastrzega sobie prawo zezwolenia na uprawę tytoniu, skupowanie liści tytoniowych i wreszcie sprzedaż tychże fabrykatów przez rządowo ustanowione organa; 2. przez ustanowienie podatku od tytoniu, który może być pobierany bądź wedle rozmiarów pola uprawionego pod tyton, bądź wedle ciężaru fabrykatu; 3. przez ustanowienie cła dla zagranicznych fabrykatów tytoniu. Ze wszystkich trzech rodzajów wykorzystania tytoniu jest regale tytoniu we formie monopolu produkcji i sprzedaży najcelowsze, gdyż umożliwia podniesienie ceny produktu wedle jego jakości. W Austrii korzysta państwo z tego regale w formie monopolu produkcji, sprzedaży i cła, natomiast brak formy opodatkowania, jaka jest w innych państwach.

Sól kuchenna, tytoń i proch strzelniczy są szczególnie w Austrii znane pod nazwą: „Monopole państwowe“. Zarząd solą kuchenną i tytoniem należy w Austrii do władz skarbowych, natomiast zarząd prochem strzelniczym do władz wojskowych. (Bliższe szczegóły patrz: „Die Finanzgesetzkunde des österreichischen Kaiserstaates von Dr. Justin Błoński tom I. str. 228 id.).

Loterya.

Wiele państw urządziło w nowszych czasach w celu powiększenia swych przychodów skarbowych przedsiębiorstwa gry pieniężnej, przy której przypadek rozstrzyga o przegranej lub wygranej, tak zwane loterye i uznało przedsiębiorstwa te, jako swe

wyłączne prawo. Pomędzy innemi państwami Europy bierze i Austria udział w tych przedsiębiorstwach i to od 18. stulecia. Istniejące obecnie regale loteryi opiera się na najw. patencie z 13. marca 1813.

Istnieją trzy najważniejsze rodzaje loteryi: loterya liczbowa albo genueńska, loterya klasowa i wreszcie loterya procentowa. Loterya liczbowa składa się z dziewięćdziesięciu liczb, z których wylosowuje się w pewnych terminach pięć numerów, co jest reminiscencyą wyboru dwóch, a później 5 członków Wielkiej Rady w Genui dokonywanego z pomiędzy 90 osób, obecna bowiem wyborowi publiczność, zakładała się na korzyść tego lub owego kandydata. Jeżeli się wszystkie 5 numerów trafi mówi się o quinternie, jeżeli cztery o quaternie, trzy stanowią terno, a dwa ambo. Jeżeli trafiono dwa i trzy numera mówi się o „ambierternie“. W Austrii istnieją tylko terna i niższe wygrane (Sätze). Przy ternie wypłaca loterya austriacka 4800-krotną stawkę a przy ambie 240-krotną stawkę. Przy extratto na pewien oznaczony numer t. z. jeżeli się stawia na liczby w pewnem oznaczonem miejscu, wypłaca loterya w razie wygranej 67-krotną stawkę, przy zwyczajnem zaś extratto t. j. jeżeli się stawia bez względu na porządek wywołania, 14-krotną stawkę. Zysk ma państwo w tej grze zapewniony w ten sposób, że już z góry wyznacza wysokość wygranych w mniejszej sumie wielokrotnej stawek, niż wypada to według rachunku prawdopodobieństwa.

Drugim rodzajem jest loterya klasowa. Loterya klasowa czyli holenderska, która istnieje w niektórych państwach jak np. w Węgrzech i Prusiech jest o wiele mniej ryzykowną, niż loterya liczbowa. Przy loteryi klasowej dzieli się pewną sumę pieniężną na oznaczoną sumę losów, które się pò cenie oznaczonej z góry sprzedaje. Na znaczną ilość losów przypadają wygrane, przy czem losowanie odbywa się wedle poszczególnych klas (seryi).

Trzecim rodzajem loteryi, która istnieje w niewielu tylko państwach, jest loterya procentowa. Przy tym rodzaju loteryi nie gra się o stawki, tylko o odsetki od stawek. Dłużnik np. gmina wypożycza sobie kapitał, a z odsetek przypadających na ten kapitał ustanawia cały szereg rozmaicie wielkich wygranych. Żadna z dwóch ostatnio wymienionych loteryi nie stanowi regalu.

Od każdej wygranej na loteryi należy opłacić w myśl postanowienia ustawy z 31. marca 1890 dz. p. p. No. 53 15⁰/₀-wą należność bez potrącenia stawki i zaokrąglenia na rzecz państwa.

Wygrane wynoszące mniej niż 4 K. są bezwarunkowo wolne od opłaty.

B) Opłaty.

Drugą grupę przychodów skarbowych państwa stanowią opłaty czyli należitości (Gebühren). Opłatami nazywamy świadczenia pieniężne, które pobiera państwo w pewnej z góry oznaczonej wysokości, jako wynagrodzenie za pewną specjalną czynność władzy lub instytucji publicznej, przedsięwziętą w interesie prywatno-publicznym od tych, którzy tę czynność spowodowali lub też dla dobra których czynność tę przedsięwzięto. Pewne osoby potrzebują usług pewnych urzędów czy zakładów publicznych, więc zapomocą opłat przyczyniają się do ich utrzymania, ale zarazem cały kraj, całe społeczeństwo korzysta z tych urządzeń, więc winno również ponosić część kosztów utrzymania tychże. (Biliński).

Opłaty zatem uiszczone przez interesowane jednostki nie mogą z reguły pokrywać wydatków połączonych z przedsięwzięciem pewnych czynności w interesie jednostki. I w rzeczywistości nie pozostają one z wydatkami państwa w żadnym odpowiednim stosunku, n. p. opłaty studentów, a utrzymanie uniwersytetów. Powinna tu panować zasada, że im więcej przy danej instytucji występuje charakter publicznej korzyści, tam opłata musi być niższą, im więcej zaś występuje korzyść prywatna, to słusznie jest, by opłata była większa. Oprócz wysokości opłat należy przy gospodarstwach komunalnych uwzględnić rozdział kosztów pewnego przedsiębiorstwa pomiędzy interesowanych.

Ze względów publicznych często państwo zwalnia jednostki od opłat np. z powodu ubóstwa. (Milewski.)

Podział opłat.

1. *Opłaty fiskalne* (Fiskus-Gebühren) i 2. *należitości urzędników* (Beamten-Gebühren).

Przez opłaty fiskalne rozumiemy takie świadczenia pieniężne, które państwo pobiera i które też powiększają majątek państwa, jak n. p. należitości od wyroków, opłaty szkolne.

Należitości urzędników są takie, które są pobierane albo wprost przez urzędników (np. opłaty kancelaryjne urzędów parafialnych) albo przez kasy rządowe, a dopiero później wydawane bywają uprawnionym w danym wypadku urzędnikom, których majątek powiększają np. taksy za egzamina.

Co do skarbowej oceny należytości urzędników przytaczają pewne względy za i przeciw. Jako względy przemawiające za opłatami urzędników podają:

a) okoliczność, że państwo może w ten sposób całą swoją kasowość znacznie uprościć, co jednakże nie jest zupełnie słuszne, gdyż w licznych wypadkach opłaty te pobierają właśnie same kasy rządowe;

b) że w ten sposób ułatwia się wypłatę wynagrodzenia (pensji) odnośnym urzędnikom, co również nie wytrzymuje w zupełności krytyki.

Przeciw opłatom urzędników przytaczają następujące zarzuty których również bezkrytycznie akceptować nie można:

a) Państwo traci przegląd nad przychodami odnośnych organów i wskutek tego brak mu jest podstaw do zreformowania odnośnych opłat w razie potrzeby;

b) jeżeli państwo płace urzędników ograniczy do stałych należytości, głównem działaniem urzędników będzie troska o rozszerzenie swych przychodów, a ich działalność urzędowa będzie tylko rzeczą uboczną, co rozumie się wpłynie ujemnie na służbę publiczną;

c) mogą bardzo łatwo zdarzać się nadużycia;

d) wskutek takich opłat może być położenie finansowe urzędników bardzo rozmaite. — Dzisiaj stoimy na tem stanowisku, że opłaty ile możności powinny być fiskalne i w samej rzeczy zredukowano je ad minimum.

2). Ze względu na taryfę należytościową dzielimy opłaty na *stałe* i *zmiennie*. Stałe są te, które od wszystkich aktów podlegających opłacie danej kategorii, pobiera się w stałej kwocie oznaczonej. Tak np. pewne podania podlegają mniejszej, inne zaś wyższej opłacie, stosownie do przedmiotu podania, wartości itd. Opłatę pobiera się według arkuszy podań a nadto osobną opłatę od załączników podań. Opłaty zmiennie albo poruszają się w pewnych ramach czyli „skalach“ albo stopniują się procentowo stosownie do wartości przedmiotu aktu prawnego. Opłaty zależą często od wielkości papieru użytego do dokumentu podlegającego opłacie. Opłata szkolna zmienia się stosownie do jakości szkół (mała albo żadna w szkołach ludowych, większa w średnich, największa w szkołach wyższych); protokół w sprawach drobiazgowych (bagatelki) opatruje się stemplem na 24 h., w sprawach ponad 100 K. opłaca się już 1 K. od arkusza.

3. *Opłaty sądowe i administracyjne.*

a) Opłaty sądowe podzielić można na dwie kategorie t. j. opłaty sądownictwa cywilnego tak w sprawach spornych jak i niespornych, tudzież opłaty sądownictwa w sprawach karnych. Opłaty sądowe w sprawach karnych muszą uiścić ci, których czyn dał powód do postępowania karnego. Są to zwyczajnie koszta postępowania karnego, na zwrot których skazuje się zasądzony w procesie karnym, jeżeli nie uznaje się ich za nieściągalne. To samo odnosi się i do sądownictwa w sprawach cywilnych. Jeżeli dwie osoby toczą proces o zapłatę długu, to taki proces musi być prowadzony na koszt zasądzony i to jest opłata sądowa w sprawach cywilnych. Opłaty te nie mogą być za wysokie, gdyż w przeciwnym razie musiałyby strony nieraz zrezygnować z dochodzenia swoich pretensyi na przeciwniku. (Brassloff).

Jako opłaty sądownictwa cywilnego w sprawach niespornych należałoby wymienić opłaty od pertraktacyi spadków, od uskutecznienia wpisów tabularnych i rejestrowych, opłaty legalizacyjne, opłaty w sprawach opiekuńczych i t. p.

b) Opłaty administracyjne są bardzo liczne i najrozmaitszego rodzaju. Dzielą się one na opłaty ogólne i opłaty pojedynczych działów administracyjnych. Opłaty ogólne są te, które wszystkim gałęziom administracyi są wspólne np. taksy służbowe, opłaty za udzielenie tytułów, orderów, szlachectwa lub innych odznaczeń. Niektóre osoby (zwłaszcza urzędników państwowych) uwalnia się zwyczajnie od tych ostatnich opłat. Opłaty pojedynczych działów administracyjnych mogą zachodzić tak na polu wewnętrznej, jak i zewnętrznej administracyi. Należą tu np. opłaty od metryk chrztu, ślubu, śmierci, opłaty za wydanie kart myśliwskich, i na broń, książek robotniczych, opłaty za udzielenie koncesyi, licencyi, świadectw, należytości za inspekcję fabryk w celu zbadania maszyn i kotłów parowych, należytości za dyspensy, przywileje i marki ochronne, opłaty za opiekę w szpitalach, opłaty szkolne, opłaty za zwiedzanie zbiorów i muzeów publicznych, opłaty za egzekucję podatków, opłaty za zbadanie i odważenie towarów ulegających opłacie cłowej, opłaty w sprawach wojskowych, konsularnych i t. p.

Forma opłat skarbowych.

Należytości skarbowe można opłacać w dwojakiej formie: a mianowicie albo płaci strona należytość w gotówce wprost do

kasy rządowej, albo też płaci ją w formie stempla, a więc pośrednio. Stempel bądźto nalepia się i przepisuje się na dolnym brzegu na danym dokumencie np. na kwicie, albo nalepia się tylko na podaniach bez przypisywania, bądź też używa się blankietu przeznaczonego dla spisania pewnego dokumentu, na którym jest już u góry stempel przytwierdzony lub wycisnięty. Stempel nalepia się zawsze przed wygotowaniem odnośnego pisma.

Forma opłat skarbowych zapomocą stempla jest dla obu stron t. j. tak dla zarządu skarbowego, jak i dla prywatnych stron bardzo dogodna. Konieczną jest jednak rzeczą, aby państwo dodatkowo kontrolowało wszystkie dokumenty ulegające opłacie stemplowej, co zwie się rewizją stemplową. Rewizję stemplową wykonywują organy zarządu skarbowego w sądach, politycznych władzach i innych urzędach oraz instytucjach kredytowych. Rewizya ma stwierdzić, czy odnośne dokumenty lub podania należycie ostemplowano lub czy nie użyto do nich, stempli już raz używanych.

C. Podatki.

Podatkami nazywamy przymusowe daniny składane przez pojedyncze gospodarstwa względnie mieszkańców państwa na rzecz państwa i innych związków samorządnych niezależnie od wzajemnych świadczeń i usług organów publicznych. Obowiązek opłacania podatków leży w absolutnej konieczności istnienia państwa i innych związków samorządnych. Pierwotnie utrzymywano, że podatek jest wynagrodzeniem, które składa podatnik państwu ze względu na korzyści, które od niego otrzymuje. Teorya ta nie wytrzymuje krytyki, a można ją przyjąć tylko o tyle, o ile chodzi o zastosowanie zasady prawnej wobec cudzoziemców.

1. Terminologia w podatkowości.

Źródłem podatkowym jest ów zapas dóbr, z których podatek ma być rzeczywiście opłacony. W praktyce rozróżniamy dwojakie źródło: majątek i dochód. Podatek może płynąć zarówno z jednego jak i z drugiego źródła. Jako źródło podatkowe np. przy podatku osobisto-dochodowym uważa się w regule czysty dochód z całego gospodarstwa indywidualnego względnie majątku fizycznej jednostki lub nieobjętej masy spadkowej.

Przedmiotem podatkowym jest rzecz, stosunek lub zdarzenie będące przyczyną lub miarą opodatkowania n. p. dom, ziemia, przedsiębiorstwo przemysłowe lub handlowe, stosunek służbowy, konsumpcya jakiegoś przedmiotu itd. Przedmiot podatkowy i źró-

dłto podatkowe są to pojęcia przy niektórych podatkach jak np. osobisto-dochodowym te same, gdyż podatek ten wymierza się od łącznego dochodu wszelkiego rodzaju tj. od dochodu płynącego z wszystkich przedmiotów podatkowych danej osoby. Istnieją jednak podatki, przy których te dwa pojęcia nie schodzą się ze sobą np. przy szczegółowych podatkach zarobkowych, majątkowych, konsumcyjnych. Niektórzy autorowie indentyfikują pojęcie „przedmiotu podatkowego“ z „podstawą wymiaru podatku“. Podstawą wymiaru w praktyce jest już jednak pewien ściśle oznaczony przedmiot np. dochód czysty lub przychód czysty z ubiegłego roku, przychód katastralny itp. (Biliński widzi natomiast podstawę podatku w możliwości płacenia).

Jednostką podatku nazywamy przedmiot podatkowy, oznaczony wedle liczby, ciężaru, miary lub innych znamion np. przy podatkach spożywczych objętość lub waga przedmiotu (hektolitr, ctn. metr. lub cłowy).

Obok jednostki podatkowej występuje stopa podatkowa tj. suma pieniędzy, które od jednostki podatkowej zapłacić należy np. 90 K. od hektolitru spirytusu. Przy podatku gruntowym stopa wynosi 22·7% przychodu katastralnego. W praktyce Przychodzą jednak podatki, przy których niewiadomo właściwie, jaka jest ich jednostka podatkowa, np. przy powsz. podatku zarobkowym austriackim.

Podatnikami (Steuerträger) nazywamy osoby, które ostatecznie powołane są do ponoszenia podatków ze swego majątku lub dochodu. Od tych właściwych podatników odrożnić należy płacących podatki (Steuerzahler) tj. osoby które składają podatki w urzędach państwowych osobiście lub przez pełnomocnika, u których jednak uszczerbek w majątku jest tylko formalny, a nie ekonomiczny. Podatek od piwa i wogóle podatki konsumcyjne pobiera się od producenta lub sprzedawcy, który podatek zalicza, ale ponoszącym podatek nie jest ani producent, ani sprzedawca, lecz konsument t. j. ten kto pije piwo, spożywa mięso i td.

Podmiotem podatkowym nazywamy osobę, która do złożenia podatku ustawowo jest zobowiązana. Podmiot podatkowy, podatnik to pojęcia nie zawsze identyczne, np. jak wyżej zaznaczono, przy podatku od piwa obowiązany do złożenia podatku ustawowo jest producent, podatnikiem zaś właściwym jest konsument.

Destynataryuszem podatkowym jest osoba, która według zamiaru ustawodawcy powinna ponieść ciężar podatkowy. Przy podatkach konsumcyjnych n. p. przy podatku od piwa jest wola ustawodawcy, aby ciężar podatkowy poniósł konsument, a więc ten jest nie tylko podatnikiem, lecz i destynataryuszem. Dzieje się to w ten sposób, że sprzedający dolicza do ceny produktu zapłacony podatek i ściąga go od kupującego. Jest jednak możliwe, że nie da się wśród pewnych okoliczności przenieść podatek na tego, kto go według zamiaru ustawodawcy ponieść powinien, a wtedy destynataryusz nie jest podatnikiem. Gospodarczy proces, mocą którego przenosi się ciężar podatkowy z płacącego na właściwego podatnika, nazywamy przerwaniem podatków (*Steuerüberwälzung*). (Dunajewski nazywa to przeniesieniem. Mowy t. I. str. 10 Kraków 1896). Wynik przerwania (przeniesienia) zawisł ostatecznie od stosunku siły ekonomicznej osób interesowanych.

2. Stopa podatkowa.

Kwota podatkowa przypadająca na jednostkę podatkową, znajduje ostatecznie (jak już wyżej zaznaczono) swój wyraz w stopie podatkowej. Stopa podatkowa (*Steuersatz, Steuerfuss*) jest to więc suma świadczenia podatkowego, jaka na jednostkę podatkową przypada, np. 10% od 100 K dochodu, K. 1.60 od 100 kg. buraków.

Stopa podatkowa oznacza się w dwojaki sposób: albo z góry ustala się cyfrowo w ten sposób, że skarbowy przychód ogólnej sumy podatkowej uzyskuje się w formie iloczynu, a mianowicie przez pomnożenie stopy podatkowej przez jednostki podatkowe i taki rodzaj podatków nazywamy podatkami kwotowymi, albo też w ten sposób, że stopa podatkowa z góry nie jest oznaczona; oznaczona jest natomiast ogólna suma, którą ma przynieść podatek. Suma ta nazywa się kontyngentem. Jeżeli tę daną ogólną sumę podatkową podzielimy przez ilość jednostek podatkowych, lub zastosujemy regułę trzech, otrzymamy jako wykładnik kwotę przypadającą na jednostkę podatkową. Jednostka podatkowa nie da się jednak, jak już wyżej zaznaczono, przy wszystkich podatkach oznaczyć. Skontyngentowane podatki nazywamy zwyczajnie w praktyce repartycyjnymi, gdyż całą sumę podatku rozdziela się najpierw na większe okręgi, np. kraje i prowincje, te rozdzielają swe sumy na okręgi mniejsze, np. na powiaty, nakoniec powiaty na gminy, które dopiero zajmują się rozdziałem podatku na poszczególnych podatników (Głabiński).

Rozdział ten przeprowadzają odnośne władze skarbowe. Takim typowym podatkiem repartycyjnym jest w Austrii właściwie tylko powsz. podatek zarobkowy skontyngentowany. Niektóre podatki mogą być równocześnie repartycyjne i kwotowe n. p. podatek gruntowy w Austrii, który ma przynieść corocznie wyznaczony kontyngent, co jednak nie przeszkadza, że wynosi on stale 22,7% czystej intraty katastralnej gruntów,¹⁾ wskutek czego każdy, kto zna intratę katastralną swoich gruntów, łatwo może sobie obliczyć podatek. Inaczej jest przy powsz. podatku zarobkowym skontyngentowanym, bo tu ze względu na kontyngent mogą być stopy podatkowe wyznaczone podatnikom podwyższone lub niższe.

Z innego punktu widzenia rozróżniamy proporcjonalną i postępową czyli progresyjną stopę podatkową. Przy proporcjonalnej stopie podatkowej pobiera się ten sam procent od jednostki podatkowej, jak i od dowolnie wielkiej wielokrotności tejże, np. od K 1000 — 2%, od K 2000 — 2%, od K 10.000 — 2%. Natomiast przy opodatkowaniu progresyjnem rośnie procent nieproporcjonalnie i to wyżej wraz ze wzrostem sumy jednostek, np. od K 1000 — 2%, od K 2000 — 2½%, od K 3000 — 4%. Przy tej stopie konieczne jest ustanie podwyższenia stopy podatkowej przy pewnej oznaczonej granicy (degresya).

3 Zasady podatkowe.²⁾

Ustawy podatkowe nie mogą być wpływem nieograniczonej samowoli rządu lub parlamentu, lecz muszą się opierać na zasadach, które społeczeństwo samo na podstawie nauki i praktyki sobie wytworzyło. W ogólności podnieść należy zasadę, że skarb państwa nie jest dla siebie celem, lecz tylko środkiem do celu, którym jest dobro państwa jako całości i poszczególnych obywateli względnie mieszkańców jego. (Dunajewski). W szczególności istnieją trzy czynniki, które przy nakładaniu podatków muszą być uwzględnione. Czynniki te są natury prawnej, ekonomicznej i skarbowej.

a) Co do zasady prawnej, to podatki winny być sprawiedliwe i powszechne, powinny każdego obowiązane do płacenia podatków dotyczyć w równej mierze, obowiązek podatkowy winien być w ustawie dokładnie uregulowany.

Ze względu na powszechność podnieść należy, że nie-

¹⁾ p. Freiburger. Handbuch der österr. direkten Steuern. 1899. str. 131.

²⁾ Co do tej kwestyi patrz w szczególności cytowane wyżej dzieło Dra Milewskiego Rozdz. IV.

sluszną byłoby rzeczą, żeby niektóre tylko klasy ludności ulegały obowiązkowi podatkowemu, inne zaś wolne były od tegoż. Zasada powszechności jest bezwzględnie przeprowadzona przy podatkach konsumcyjnych. Inaczej przy podatkach bezpośrednich. Mimo powszechności powinno się mieć pewne względy dla osób ekonomicznie słabszych. Obowiązek podatkowy obywateli państwa zaczyna się dopiero wtedy, kiedy niezbędne, przeciętne potrzeby dla utrzymania życia są już pokryte; należy więc pewne minimum egzystencji pozostawić wolne od opodatkowania. Podatek, który dotyka ubogą ludność powinien być mniejszy od tego, który dotyka klasy lepiej sytuowane, inaczej byłby nierówny (Biliński). Podatek zatem powinien być równomierny tzn. każdy powinien być wedle możliwości swego ekonomicznego położenia pociągnięty do płacenia podatku; dopiero wówczas może być mowa o równości podatku. (Milewski j. w. str. 208). Ze względu na tę zasadę przeprowadzono w opodatkowaniu rozmaite stopniowania i stworzono cały szereg teorii. Ze względu na teorię krańcowej użyteczności¹⁾ wprowadzono tak zwaną progresję podatkową. „Przez nią rozumiemy w ogólności stopę podatkową wzrastającą nieproporcjonalnie do dochodów, to znaczy, kwota podatkowa wzrasta szybciej, niż kwota, od której ma być opłacony podatek“ (Głabiński). Progresyjne opodatkowanie ma zastosowanie w podatkach bezpośrednich, a to głównie w podatkach osobistych, (przy austr. podatku osobisto-dochodowym). Istnieje jednak przy tym sposobie opodatkowania niebezpieczeństwo, że kapitaliści opuszczają kraj, w którym ten system zaprowadzono względnie wadliwie przeprowadzono, wskutek czego traci państwo znaczne siły podatkowe. (Milewski).

b) Ze względu na zasadę ekonomiczną, źródłem podatkowym powinien być z reguły dochód społeczny, a nie kapitał społeczny (patrz Milewski j. w. str. 204). Podatki nie powinny utrudniać produkcji, handlu i przemysłu i nie powinny uniemożliwiać kapitalizacji prywatnej, choćby już tylko dlatego, aby państwo w danym razie mogło zaapelować skutecznie do majątku społecznego o podjęcie ofiar materialnych. Nadto opodatkowaniu należy poddać tylko czysty dochód pozostający po potrąceniu kosztów, które należy ponieść, aby ten dochód osiągnąć, a nawet tylko dochód wolny tj. pozostający po uwzględnieniu minimum *existentiae*, do którego zaliczamy potrzeby konsumpcji i kapitalizacji.

¹⁾ p. *Ekonomię polityczną Gide'a* w opracowaniu prof. Dra W. Czerkawskiego.

c) Ze względu na zasady polityki skarbowej podatki powinny dawać państwu dochód dostateczny, stosownie do jego potrzeb. Podatki więc powinny być tak urządzone, aby miały cechę pewności, elastyczności i ruchomości. Pod ruchomością rozumiemy tę właściwość podatków, że bez podwyższenia stopy podatkowej mogą dawać większe dochody. Ruchomość ta objawia się w szczególności przy podatkach konsumcyjnych, obrotowych i t. p. Odmianą zaletę mają podatki bezpośrednie a mianowicie zaletę pewności dochodu, dają bowiem mniej więcej stałą sumę a w razie podwyższenia stopy dadzą więcej; cechę elastyczności posiadają w szczególności podatki osobiste dochodowe.

Wskutek zwiększenia się liczby ludności, pomyślnego obrotu handlowego, zmian własności etc. wzrastają ustawicznie podatki.

Ze stanowiska zarządu skarbowego należy przestrzegać następujących zasad: 1) ścisłego oznaczania, 2) dogodności, 3) tania. Należy więc zawsze dokładnie podatnika o tem zawiadomić, od czego, na jakiej podstawie, ile, kiedy i gdzie ma płacić, niemniej jakie środki prawne przeciw tym zarządzeniom mu przysługują; należy w pewnej mierze uwzględnić osobiste i ekonomiczne stosunki podatnika (udzielanie rat i zwłoki od płacenia); wreszcie chodzi o to, aby koszta poboru podatków były jak najmniejsze. W razie uchylecia przedmiotu lub dochodów od opodatkowania wdrażają władze skarbowe postępowanie karne i wymierzają kary. W razie niemożności zapłacenia podatku absolutnej a nawet tylko względnej, może być podatek z ewidencji usunięty t. j. odpisany. — W razie niechęci zapłacenia bywa podatek z odsetkami zwłoki i kosztami egzekucyjnymi ściągany

4. Najważniejsze podziały podatków.

a) Podatki pieniężne i podatki w naturze.

W systemie gospodarstwa naturalnego odgrywały główną rolę daniny w naturze z powodu braku pieniądza, jaki się w owych czasach odczuwać dawał. Dzisiaj są podatki przeważnie podatkami pieniężnymi, chociaż zachowały się dotąd jeszcze niektóre świadczenia w naturze np. szarwarki drogowe, kwaterunki, podwody. Tu należy także zaliczyć przymusowe świadczenia osobiste jak powszechnej służby wojskowej, pełnienie bezpłatnych funkcji publicznych, jak sędziów przysięgłych, członków komisji podatkowych i t. d.

b) Podatki zwyczajne i nadzwyczajne.

Dawniej były wszystkie podatki nadzwyczajnymi t. j. takimi, które się pobiera tylko wśród pewnych okoliczności i które z reguły służą do pokrycia chwilowych, nadzwyczajnych potrzeb. Znaczenie ich było subsydjarne na ten wypadek, gdy państwu dochody z innych źródeł na pokrycie wydatków nie wystarczały. Z czasem wzrost wydatków państwa i związków samorządnych wysunął podatki na plan pierwszy i dochody z podatków ustawodawczo wprowadzonych należą do dochodów zwyczajnych, regularnie, corocznie się powtarzających. Rzadko tylko z powodu pewnych nadzwyczajnych wydatków spowodowanych nadzwyczajnymi wypadkami, jak wojny, wprowadzono nadzwyczajne podatki jak np. nadzwyczajny dodatek do podatków bezpośrednich w Austrii od roku 1860, który jednak następnie aż do zniesienia go przy sposobności reformy podatków osobistych bezpośrednich przez długi szereg lat corocznie był pobierany, przez co pomimo pozostawionej mu nadal nazwy, stracił cechę podatku nadzwyczajnego.

c) Podatki państwowe, krajowe, powiatowe, gminne itd. nazywane stosownie do tego, na rzecz czego są pobierane.

d) Podatki nazwane od przedmiotów od których są pobierane, a więc domowy, gruntowy, od piwa, od wódki, tytoniu, soli, od wyszynku wódki, od kart do grania i t. d.

e) Podatki od intrat, przychodowe albo szacunkowe, a podatki od wydatków (konsumcyi). Podatki szacunkowe są takie, które nakłada się pojedynczym oznaczonym osobom na podstawie ich stosunków majątkowych i dochodowych np. podatki majątkowe, osobisto-dochodowe. Podatkami od wydatków nazywamy „podatki nałożone na przedmioty osobistej konsumcyi i używania. (Dr. Głębiński str. 330).

f) Podatki bezpośrednie i pośrednie.

Przez podatki bezpośrednie rozumie się wedle jednego poglądu takie podatki, które opłacają bezpośrednio w odnośnym urzędzie osoby, ustawą do ponoszenia tychże zobowiązane; przez podatki zaś pośrednie takie podatki, które państwo pobiera nie wprost, bezpośrednio od osoby obowiązanej, lecz ze względów techniki podatkowej od osoby pośredniej, przy czem ta osoba pośrednicząca może przerzucić ciężar podatkowy na tych, na których według zamiaru ustawodawcy ma spaść ten ciężar. Wedle innego poglądu rozumie się przez podatki bezpośrednie podatki

oparte na bezpośrednim badaniu dochodu czy przychodu pojedynczych podatników, względnie intraty z pojedynczych źródeł dochodu; przez pośrednie zaś te, które opierają się na użyciu majątku, w szczególności przy sposobności konsumpcji lub użytkowania pewnych przedmiotów. Bezpośrednie podatki dotyczą więc bezpośrednio majątek lub dochód pojedynczych podatników, jak podatki od intrat, podatki dochodowe, pośrednie zaś dotyczą ich majątek lub dochód za pośrednictwem pewnych przedmiotów, czy nimi są przedmioty zwykłej konsumpcji (np. wino, piwo), czy też przedmioty majątku (np. automobile).

g) Podatki kwotowe i repartycyjne.

Przy podatku repartycyjnym oznacza się najpierw przedmiot i sumę ogólną podatku, a dopiero później postanawia się, jak ta suma między pojedynczych podatników ma być rozdzielona. Ten sposób opodatkowania poznaliśmy już pierwej. (str. 28. Vide także str. 47.)

System repartycyjny ma tę zaletę, że umożliwia pewne uwzględnienie indywidualnych stosunków pojedynczych podatników np. przy powsz. podatku zarobk. austr., i że oznacza już z góry wysokość przychodów państwa z odnośnych podatków. Podatek zaś kwotowy wyklucza z zasady wszelką dowolność i wyzysk ze strony organów wymierzających i pobierających ten podatek, o ile oczywiście władze wymierzające ustaliły należycie podstawę opodatkowania.

5. Poszczególne rodzaje podatków.

Ze względu na ekonomiczny charakter przedmiotu podatkowego dzielimy podatki na trzy grupy: a) podatki przychodowe czyli szacunkowe (Ertragssteuern, Schatzungen), b) podatki od wydatków albo konsumcyjne (Aufwandsteuern), c) podatki od obrotu (Verkehrsteuern).

a) Podatki przychodowe (Ertragssteuern).

Podatki te rozpadają się na tyle rodzajów i form, ile jest źródeł gospodarczego przychodu. Można je podzielić na dwie grupy: Pierwszą grupę obejmują podatki zwane także *przedmiotowymi*, a mianowicie: 1) *podatek gruntowy*, 2) *podatek domowy, od budynków*, 3) *podatek zarobkowy* zwany także *przemysłowym*, 4) *podatek od rent*, 5) *podatek od płac i zasług*.

Drugą grupę podatków przychodowych stanowią podatki *podmiotowe* zwane także *osobisto-dochodowymi i majątkowymi*. Przy tej

drugiej grupie jest podmiot podatkowy równocześnie przedmiotem podatkowym. Do tej grupy zaliczamy: 1) *poglówne* (dotychczas w Szwecyi płaci ludność obojga płci w wieku od 18—60 lat), 2) *podatek klasowy*, przy którym z ogólnych znamion osób należnych do jednej klasy wnioskuje się o podatkowej sile płatniczej tychże; (istniał do r. 1891 w Prusiech), 3) *podatek dochodowy ogólny* (w Prusiech od r. 1891), a wreszcie 4) *ogólny podatek majątkowy* (w Prusiech od r. 1893; vide Schönberg j. i A. Körner, Nationalökonomie str. 151). Do tej grupy należy policzyć także istniejące w niektórych państwach *taksy wojskowe*; w Austrii uregulowane po raz ostatni ustawą z dnia 10. lutego 1907, dz. u. p. Nr. 30. Takse wojskową mają płacić osoby uwolnione od pełnienia osobistej służby wojskowej. Taksa wojskowa dzieli się na takse zastępującą służbę i na takse rodzicielską, którą w danym razie mają płacić ascendenci za swych descendentów. Taksa pierwszego rodzaju rozpoczyna się od dochodu 1.201 K i wynosi 1 K, a przy dochodzie 100.000 K — 2.865 K. Opierając się na podziale przytoczonych wyżej podatków przychodowych, będziemy mówili tylko o odnośnych podatkach w Austrii.

Pierwsza grupa.

I. Podatek gruntowy (Grundsteuer).

„Podatkiem gruntowym nazywamy podatek, nałożony na grunta wedle ich przeciętnej czystej intraty“ (Głąbiński).

Przedmiotem podatku gruntowego są w Austrii wszystkie powierzchnie ziemi, które w drodze gospodarczej uprawy są lub mogą być użytkowane. Pobiera się ten podatek na podstawie katastru gruntowego t. j. na podstawie map i spisów wszystkich gruntów w państwie, w których uwidocznione są: numer każdego gruntu w odnośnej gminie, położenie, powierzchnia, rodzaj uprawy, dochód katastralny, a zarazem imię i nazwisko właściciela i miejsce zamieszkania tegoż.

Austriacka ustawa regulująca podatek gruntowy pochodzi z 24. maja 1869 (dz. u. p. Nr. 88)¹⁾. Wolne od podatku gruntowego są powierzchnie nieuprawne czyli nieużytki, publiczne drogi,

¹⁾ Dokładny zbiór ustaw i przepisów odnoszących się do podatku gruntowego opracowany przez Franciszka Szymusika, mieści się w zbiorze ustaw administracyjnych Jerzego Piwockiego tom V.

ulice, place, cmentarze, jeziora i stawy, o ile nie dają dochodu z rybołówstwa, trzciny lub torfu. Podatek gruntowy jest w Austrii, jak po największej części także w innych państwach, podatkiem *kontyngentowym* t. j. już z góry ustalona jest kwota ogólna podatku na całe państwo. Tę łączną kwotę nazywamy w Austrii *ogólną sumą podatku gruntowego* (Grundsteuerhauptsumme). Tę sumę ustala się w Austrii w drodze ustawy co lat 15. Ustawą z 7. czerwca 1881 dz. p. p. Nr. 49. ustanowiono ją w kwocie 75 milionów koron, zaś ustawą z 12. lipca 1896 dz. p. p. Nr. 121 w kwocie 70 mil. koron. Tę kwotę rozdziela się w stosunku do czystej intraty z gruntów na poszczególne kraje, powiaty i gminy podatkowe, a wreszcie na pojedyncze gospodarstwa i pojedyncze kawałki gruntów. Podatkowi temu odpowiada stopa podatkowa 22·7%. Celem wyrównania nierówności w oszacowaniu intraty gruntowej pojedynczych gruntów, ma się przeprowadzać co lat 15 rewizję katastru gruntowego. Na zasadnicze zmiany w uprawie i posiadaniu gruntów prowadzą ewidencję organa ewidencyjne katastru podatku gruntowego. Sprawę tę reguluje ustawa z 23. maja 1883 dz. p. p. Nr. 83.

W razie klęsk elementarnych można uzyskać opust w podatku gruntowym (ustawy z dnia 12. lipca 1896. dz. p. p. Nr. 118 i z 19. lipca 1902, dz. p. p. Nr. 1. z r. 1903).

II. Podatek domowy (Gebäudesteuer).

Podatkiem domowym nazywamy podatek nałożony na właściciela budynku, od przychodu, jaki mu ten budynek przynosi. Ze względu na to opodatkowanie rozróżniamy następujące rodzaje domów: budynki gospodarstwa rolnego, zabudowania przemysłowe i domy mieszkalne.

W Austrii istnieją trzy grupy podatku domowego:

1) *Podatek czynszowy*, nałożony na domy wedle ich intraty czynszowej. Podatek ten wedle ustawy z 9. lutego 1882, dz. p. p. Nr. 17. w miastach w tej ustawie wymienionych (w Galicyi Lwów i Kraków), tudzież we wszystkich miejscowościach, w których wszystkie budynki lub przynajmniej ich połowa, a prócz tego połowa części mieszkalnych jest rzeczywiście za czynsz wynajęta i wskutek tego władze podatkowe podciągnęły te miejscowości w całości pod podatek domowo-czynszowy, winien opłacać właściciel nawet wtedy, kiedy swój dom sam zamieszkuje, a to z tego powodu, że zaoszczędza w wydatkach, jakie musiałby ponieść, gdyby nie mieszkał we własnym domu.

Podatek ten wynosi we Lwowie od czynszu brutto 22·67⁰/₀, zaś w innych miejscowościach 14⁰/₀.

W Krakowie ma nastąpić na mocy ustawy z dnia 10. sierpnia 1905 r. Dz. p. p. Nr. 133, stopniowe obniżenie tego podatku w ciągu lat 14 z 22·67⁰/₀ na 14⁰/₀.

2) *Podatek klasowy*, który jest podatkiem majątkowym, nałożonym na domy za czynsz niewynajęte wedle pewnych zewnętrznych oznak, jak ilości okien, drzwi, kominów, pieców, izb w domu itp., z których wnosić można o stopniu użyteczności i wartości domu.

W Austrii wymierza się ten podatek według ilości części mieszkalnych i wynosi on od 1 części mieszkalnej 3 K, od dwóch 3 K 40 h., od trzech 4 K 20 h., od czterech 9 K 80 h., od pięciu 11 K, od sześciu 20 K, od siedmiu 30 K, etc., a więc jest to podatek progresyjny.

3) *Pięcio-procentowy (5⁰/₀) podatek od czystej intraty domów*, jaki ma opłacać właściciel budynku podlegającego podatkowi czynszowemu wedle ustawy z 9. lutego 1882 dz. p. p. Nr. 17 od budowli nowych, przebudowanych i dobudowanych przez przeciąg 12 lat od chwili użytkowania, w którym to czasie budynku takie są wedle ustawy z 25. marca 1880 dz. p. p. Nr. 39 wolne od czynszowego podatku państwowego, a w dawnych miastach królewskich w Galicyi także od dodatków krajowych.¹⁾

III. Podatek zarobkowy (Erwerbsteuer).

Podatkiem zarobkowym nazywamy podatek, nałożony na czyste średnie intraty z przedsiębiorstw i innych zatrudnień, o ile one nie są dotknięte podatkiem gruntowym, domowym, rentowym i od płac.

Podatek ten nazywają w literaturze także podatkiem *przemysłowym* (Gewerbsteuer), jednak podatek zarobkowy jest pojęciem szerszem niż podatek przemysłowy, który jest tylko podatkiem od czystej intraty przemysłów, nie obejmującym w sobie innych zarobkowości.

¹⁾ Dla dokładniejszego obznajomienia się z tym przedmiotem może posłużyć książka: Podatki domowe w Austrii przez Franciszka Szymusika, Kraków 1903, a także zbiór odnośnych przepisów tego samego autora umieszczony w zbiorze ustaw administracyjnych Jerzego Piwockiego tom V. O zamierzonej świeżo w Austrii reformie podatków domowych wydał bardzo pouczającą rozprawę prof. Dr. Jerzy Michalski, Kraków 1908.

Ustawa austriacka odnosząca się do podatku zarobkowego pochodzi z 25. października 1896 r. dz. p. p. Nr. 220.¹⁾ Traktuje ona o podatkach t. zw. osobistych bezpośrednich, do których między innymi należy także podatek zarobkowy. Podatek zarobkowy dzieli się w Austrii na dwa odrębne podatki t. j. na: a) powszechny podatek zarobkowy i b) na podatek od przedsiębiorstw obowiązanych do publicznego składania rachunków, zwany także podatkiem zarobkowym specjalnym.

a) Powszechny podatek zarobkowy musi opłacać każdy, kto prowadzi przedsiębiorstwo zarobkowe, albo też ma zatrudnienie, którego celem jest zysk, bez względu na to, czy to przedsiębiorstwo lub zatrudnienie rzeczywiście zysk przyniosło lub nie i bez względu na to w jaki sposób zysk będzie zużytkowany. Podatek ten jest kontyngentowy i repartycyjny. Przy wymiarze współdziałają obywatelskie komisje.

Pierwszy kontyngent podatku zarobkowego na całe państwo wynosił rocznie 35.460.000 K. Osoby opłacające ten podatek podzielone są na cztery klasy.

Od powszechnego podatku zarobkowego uwalnia ustawa już z góry niektóre osoby i zarobkowości np. małych dzierżawców rolnych, którzy sami z rodziną grunt uprawiają a tylko niekiedy kogoś do pomocy przybierają; uboczne zatrudnienia wykonywane przez właścicieli małych gospodarstw rolnych tylko czasowo i nie w sposób przemysłowy; osoby oddające się przemysłowi domowemu, które wyłącznie na zlecenie i na rachunek przedsiębiorców osobiście lub przy współudziale nie więcej niż dwóch osób z rodziny wyroby przemysłu domowego sporządzają lub obrabiają; uczniów udzielających nauki prywatnej, dalej osoby trudniące się nauczycielstwem prywatnym lub pracujące na polu literackim, o ile ta praca jest tylko zajęciem ubocznym, niedającym dostatecznych dochodów na pokrycie potrzeb życiowych; wogóle zajęcia uboczne, których roczny dochód nie przekracza 100 koron; wreszcie osoby, które są nieudolne do prowadzenia przedsięwzięcia

¹⁾ W języku polskim wyszło w latach 1897 i 1898 tłumaczenie tej ustawy i przepisów wykonawczych z objaśnieniami, dokonane przez Franciszka Szymusika. W tym samym czasie wyszło popularne opracowanie tej ustawy przez tego samego autora. Wreszcie tłumaczenie tej samej ustawy wraz z wyjątkami z przepisów wykonawczych i późniejszych przepisów, tudzież zasadami orzeczeń trybunału administracyjnego dokonane przez tego samego autora wyszło w tomie V. zbioru ustaw admin. Jerzego Piwockiego w r. 1907. Wydawnictwa inne w języku polskim ograniczyły się do samej ustawy.

stwa dostarczającego regularnego utrzymania i wykonywują przemysłowe czynności bez pomocników celem częściowego pokrycia kosztów swego utrzymania. Mogą też być uwolnione od podatku zarobkowego osoby biedne, które swoją zarobkowość wykonywują tylko z jednym pomocnikiem, tudzież przedsiębiorstwa mające za zadanie popieranie publicznych dobroczynnych lub ogólnie pożytecznych celów a nie przynoszące żadnego dochodu albo tylko nieznaczny.

Od przedsiębiorstw i zatrudnień nowopowstających a zatem nie należących do kontyngentu wymierzają podatek zarobkowy niekontyngentowy według tych samych zasad władze podatkowe bez współudziału komisji. Tu należy także podatek zarobkowy od przedsiębiorstw wędrownych.

Podatek ten wymierza się na podstawie pewnych znamion zewnętrznych przedsiębiorstw i średniej zyskowności tychże w porównaniu do średniej zyskowności innych przedsiębiorstw tej samej klasy według taryfy: 3 K, 4 K, 5 K, 6 K, 8 K, 10 K, 12 K, 16 K, 20 K, i t. d. Różnica między pojedynczemi stopami dochodzi w końcu do 400 K, tak że kto ma zapłacić więcej niż 2600 K., musi już płacić 3000 K. Podstawa wymiaru tego podatku jest zresztą bardzo niepewna.¹⁾ Jestto najwięcej typowy podatek repartycyjny i kontyngentowy z jego zaletami i wadami.

b) Podatkowi zarobkowemu od przedsiębiorstw obowiązanych do publicznego składania rachunków podlegają np. towarzystwa akcyjne, i komandytowe na akcje, stowarzyszenia zarobkowe i gospodarcze, zakłady ubezpieczeń, banki, państwowe koleje żelazne. Podatek ten nie jest kontyngentowym lecz procentowym, przyczem normalna jego stopa wynosi 10% od czystego przychodu. Pewne ulgi przyznane są dla stowarzyszeń zarobkowych i gospodarczych i dla kas oszczędności.

Niektóre towarzystwa z ograniczoną odpowiedzialnością podlegają powsz. podatkowi zarobkowemu (ustawa z 6. marca 1906 dz. p. p. Nr. 58).

IV. Podatek rentowy.

Podatek ten wprowadzono w Austrii, jako uzupełniający, osobisty podatek bezpośredni ustawą z dnia 25. października 1896 dz. p. p. Nr. 220, o której już wyżej wspomniano.

¹⁾ O powszechnym podatku zarobkowym pojawiła się w r. 1903 bardzo dybra systematyczna rozprawa w języku polskim Dr. Jerzego Michalskiego w Krakowie.

progresyjny. Wzrasta bowiem wraz z dochodem od 0·6°/_o przy dochodach wyżej 1.200 K do 5°/_o przy dochodach wyżej 200.000 K; przy 2.000 K wynosi 1°/_o, przy 6.000 K 2°/_o, przy 20.000 K; wynosi 3°/_o, przy 100.000 K 4°/_o. Taryfa podatkowa nie jest jednak ściśle procentowa. Wynosi np. od 1.250 K — 7 K 20 h., od 1.900 K — 18 K 40 h., od 4.400 K — 78 K, od 20.000 K — 638 K itd.

b) Podatki od wydatków, konsumcyjne (Aufwandsteuern).

Są to podatki, które dotyczą wydatek osoby i w ten sposób mają trafić jej majątek lub dochód, jeśli wogóle z wydatku czynionego da się wyciągnąć wniosek o majątku i dochodzie danej osoby.

Podatki od wydatków nakłada się albo jako podatki pośrednie na przedmioty osobistego spożycia, lub zużycia np. pokarmy, napoje, nafta do oświetlenia, albo pobiera się je w formie bezpośredniej jako podatek za przedmioty osobistego użytkowania np. podatki od pomieszkania (gminne), od biletów kolejowych (państwowe — ustawa z 19. lipca 1902, dz. p. p. Nr. 153, i gminne — Kraków), podatki zbytkowe od koni, psów, fortepianów, bicyklów, automobilów, kart do grania (ustawa państwowa z 15. kwietnia 1881, dz. p. p. Nr. 43), od widowisk i przedstawień teatralnych itd. (gminne).¹⁾

Pośrednie podatki od przedmiotów osobistego spożycia lub zużycia obejmują artykuły niezbędne i zbędne. Do pierwszych należą środki żywności (pokarmy) a mianowicie: a) ze świata zwierzęcego: opodatkowanie opasowego bydła przeznaczonego na rzeź lub opodatkowanie mięsa; b) ze świata roślinnego: opodatkowanie zboża, mąki, chleba; c) ze świata mineralnego: sól (podatek od soli, w miejsce którego mamy w austriacko-węgierskiej monarchii znany już monopol soli), oleje mineralne (nafta do oświetlenia). Podatek od oleji mineralnych otrzymywanych w kraju przez oczyszczenie, których gęstość przy ciepłocie 12° Reaumura ma nie więcej niż 880° (tysięcznych części gęstości czystej wody) wynosi według ustaw austr. z 26. maja 1882, dz. p. p. Nr. 55 i z r. 1887 — 13 K za każde 100 kilogr. wagi czystej.

¹⁾ Przepisy obowiązujące u nas, odnoszące się do podatków, opłat i dodatków do podatków państwowych na cele ciał samorządnych (krajów, powiatów, gmin, izb handlowych i przemysłowych etc.) zebrane przez Franciszka Szymusika umieszczone są w V. tomie zbioru ustaw administracyjnych Jerzego Piwockiego.

Od dochodu pobieranego ze źródeł w kraju się znajdujących winien płacić podatek osobisto-dochodowy każdy, choćby mieszkał zagranicą. Cudzoziemcy mieszkający w krajach tutejszych dla zarobku lub dłużej niż rok, winni płacić podatek osobisto-dochodowy od dochodu, który tu osiągają lub też, który z zagranicy sprowadzają, chyba, że już za granicą opłacają taki sam podatek.

Od płacenia podatku osobisto-dochodowego są zwolnione niektóre osoby, jak np. cesarz, członkowie domu panującego, ale ci tylko od apanażów, gdyż od innych dochodów opłacają podatek osobisto-dochodowy; również nie płacą podatku osobisto-dochodowego od swych poborów służbowych żołnierze, oficerowie i wojskowi mający stopień oficerski a zostający w czynnej służbie, (urzędnicy wojskowi płacą), osoby używające prawa exterytoryalności, dalej osoby, których łączna suma dochodu rocznego nie przekracza kwoty 1200 K itd. Do opłaty podatku osobisto-dochodowego są obowiązane także nieprzyznane i nieobjęte masy spadkowe.

Do podstawy opodatkowania wciąga się dochód wszystkich członków rodziny w linii wstępnej i zstępnej, jeśli jedno gospodarstwo wspólnie prowadzą i jeśli ich dochód przyływa do wspólnego gospodarstwa. W takim razie, jeśli łączny dochód nie przekracza 4000 K, strąca się (warunkowo) za każdą osobę z ogólnego dochodu 500 K lub mniej, jeśli mniej od niej przyływa. Przeciwnie jest, jeśli członkowie rodziny płacą głowie rodziny ze swych dochodów za utrzymanie, a resztę sobie zostawiają. W takim razie nie ma łącznego opodatkowania. Jeżeli czysty dochód nie przekracza 4000 K można za każdego ascendentą lub descendentą będącego na utrzymaniu podatnika z wyjątkiem żony i dwojga dzieci potrącić 5% od dochodu.

Podatnikom, których czysty dochód roczny nie przekracza 10.000 K można obniżyć stopę podatkową o trzy stopnie, a to z powodu utrzymania i kosztownego wychowania dzieci, z powodu obowiązku utrzymania niezamożnych krewnych, długotrwałej choroby, obdłużenia itd.

Podatek osobisto-dochodowy wymierzają w Austrii na podstawie fasyi przedłożonych przez podatników i wniosków władz podatkowych komisye szacunkowe. Stosownie do przepisów ustawy potrącają one z przychodów płynących z różnych źródeł wydatki, które w myśl ustawy mogą być potrącane i od pozostałego czystego dochodu wymierzają podatek. Podatek ten jest

rozp. z dnia 17. lipca 1899, dz. p. p. Nr. 120 i ustawą z 8. lipca 1901, dz. p. p. Nr. 86.

Ustawa ta postanawia co następuje w §. 2. a: Wódka wytwarzana w granicach linii cłowej podlega pewnej opłacie (Abgabe). Opłata ta jest rozmaita, zależnie od rozmaitości gorzelń, w których się wódkę produkuje. I tak przy niektórych gorzelniach rolniczych a mianowicie mniejszych t. zw. kociołkowych uiszcza się opłatę w czasie produkcji. Ta opłata nazywa się skarbowo podatkiem od fabrykacji (Produktionsabgabe). Inna grupa gorzelń a mianowicie gorzelnie większe uiszczają opłatę przy przejściu wódki z urzędowej kontroli w wolny obieg i tę opłatę nazywamy skarbowo podatkiem konsumcyjnym od wódki.

Podatek od fabrykacji wynosi koron 90 za każdy hektolitr alkoholu, podatek zaś konsumcyjny od wódki ma dwojaką stopę: jedna stopa wynosi obecnie 90 hal., druga zaś 1 K. 20 hal. za każdy stopień hektolitrowy. Stopa 90 h. ma zastosowanie dla pewnej przez ustawę cyfrowo oznaczonej najwyższej rocznej ilości spirytusu (kontyngent spirytusowy), stopa zaś 1 K. 20 hal. dla tej ilości wódki, która wyprodukowana została ponad ową granicę kontyngentu. Do tego opłaca się dodatek 5 hal. od litra alkoholu przy gorzelniach wyrabiających drożdże.

Gorzelnie rolnicze otrzymują za wódkę wywiezioną z miejsca produkcji przy przestrzeganiu odnośnych postanowień 6, 8, 10 K. względnie 2, 4, 6 K. od hektolitra tytułem bonifikacji ze skarbu państwa, stosownie do tego, czy chodzi o wódkę skontyngentowaną, czy nieskontyngentowaną, i czy dzienna produkcja wynosiła 4 do 6 hl., 2 do 4 hl., lub 2 hl. przeciętnie. Bonifikacja wrazie wywozu za linię cłową wynosi 45 hal. od litra.

Oprócz tego pobiera się podatek szynkarski od wyszynku i sprzedaży wódki na podstawie ustawy z 23. czerwca 1881, dz. p. p. Nr. 62 według skali ułożonej stosownie do kategorii pojedynczych miejscowości (6 kategorii według liczby ludności) i innych jeszcze względów.

Podatek od cukru

Co do tego podatku ma zastosowanie ustawa z dnia 20. czerwca 1888, dz. p. p. Nr. 97 ze zmianami spowodowanymi rozporządzeniem cesarskim z dnia 17. lipca 1899, dz. p. p. Nr. 120. Wedle tej ustawy podlega cukier każdego rodzaju, który ze surowców albo z odpadków dawniejszej produkcji cukru bywa wy-

Podatki od wydatków nałożone na środki żywności wymienione pod a) i b) nazywają w Austrii zwyczajnie podatkami spożywczymi lub konsumcyjnymi (Verzehrungssteuern).

Podatki spożywcze pobiera się w Austrii bądź swobodnie w kraju od konsumentów lub producentów, bądź też w miastach zamkniętych, jak Kraków i Lwów w Galicyi, u bram i w tym ostatnim wypadku nazywają się akcyzą. Akcyzie podlegają wszystkie przedmioty konsumpcji w ściślejszem i szerszem znaczeniu a zatem bydło, drób, ryby, raki, wszelkie mięswo, ryż, mąka, zboże, jarzyny, warzywa, owoce, masło, ser, smalec, jaja, łój, mydło, wosk, olej, siano, słoma, drzewo opałowe, węgle, trunki, jak wino, piwo, moszcz, miód itd. Rząd akcyzę wydzierżawia zwyczajnie miastom, które z podatkiem rządowym ściągają także opłatę gminną, a gdzie istnieje, i krajową.

Artykuły wprowadzane do miasta w tak małej ilości, że podatek konsumcyjny od nich łącznie z podatkiem gminnym nie wynosi 5 h., wolne są od opłaty (Lwów).

Do drugich (artykuły zbędne) należą: 1) napoje, od których opłaca się: a) podatek od wina, pobierany w Austrii jako podatek piwniczny według patentu z 28. maja 1829 i ustawy z 17. sierpnia 1862, bądź sposobem ugody, wydzierżawienia lub we własnym zarządzie, bądź jako akcyza w miastach zamkniętych; b) podatek od piwa; c) podatek od wódki; 2) cukier; 3) tytoń (w Austrii znany już monopol tytoniowy).

Podatek od piwa.

Najnowsze uregulowanie podatku od piwa nastąpiło w Austrii cesarskiem rozporządzeniem z dnia 17. lipca 1898 dz. p. p. Nr. 120. Wedle tego rozporządzenia musi każdy producent opłacić od brzezki piwnej (Bierwürze), podatek w wysokości 34 halerzy od każdego hektolitra brzezki i od jednego stopnia cukromierza. Ilość i cukrowatość mierzy się zapomocą odpowiedniego aparatu mierniczego i cukromierza.

Brzezka piwna jest to zawierający cukier płyn, z którego przez fermentację może powstać piwo, którego jednak nie zmieszano jeszcze ze środkiem fermentacyjnym.

Podatek od wódki (spirytusu).

Podatek ten uregulowano w Austrii ustawą z dnia 20. czerwca 1888 roku, dz. p. p. Nr. 95, zmienioną następnie ces.

wnym ekwiwalentem i wtedy jest mowa o zamianie, jeżeli to świadczenie wzajemne nie jest pieniądzem w gotówce, a o kupnie, jeżeli pieniądz w gotówce interweniuje przy tej czynności.

Prawie wszystkie przytoczone dopiero akty obrotowe nastroczają państwu sposobność do nałożenia podatku. Podatek od obrotu można podzielić na następujące rodzaje: a) podatek spadkowy (Erbschaftssteuer), którego wysokość zależna jest od stopnia pokrewieństwa, w ten sposób, że im dalsze pokrewieństwo tem podatek jest wyższy; b) podatek od darowizn (Schenkungssteuer); c) podatek od kupna (Umsatzsteuer) i to tak od kupna ruchomości jak i nieruchomości. W tych wypadkach, gdzie jest niemożliwy obrót gospodarczy, który mógłby dać podstawę do nałożenia podatku, gdyż majątek został wycofany z obiegu jak np. przy fundacjach, kościołach, товариствach, zakładach, pobiera skarb państwa t. zw. ekwiwalent (Steueräquivalent, Gebührenäquivalent), jako surogat podatku samego, który traci państwo wskutek nieprzerwanego posiadania majątku przez „martwą rękę“ i wskutek niemożności przejścia tego majątku na inne osoby, czy to między żyjącymi, czy też na wypadek śmierci. Podatek ten (Gebührenäquivalent) wymierza się w Austrii co lat 10 i wynosi 3⁰/₀ wartości nieruchomości, zaś 1¹/₂⁰/₀ wartości ruchomości fundacji, beneficjów, kościołów, gmin duchownych i świeckich itd.; przy товариствach akcyjnych i im podobnych (warunkowo) 1¹/₂⁰/₀ wartości nieruchomości, w każdym razie z 25⁰/₀ dodatkiem.

W Austrii znane są podatki od obrotu po największej części pod zbiorową nazwą „opłat i należitości“ (Gebühren) i są traktowane obok rzeczywistych opłat w t. zw. ustawie należitościowej z dnia 9. lutego 1850, dz. p. p. Nr. 50, względnie w dołączonej do niej taryfie, której znaczne zmiany i uzupełnienia wprowadziła przedewszystkiem ustawa z dnia 13. grudnia 1862, dz. p. p. Nr. 89, a następnie wiele innych ustaw, między niem zaś ustawa z 18. czerwca 1901, dz. p. p. Nr. 74, o należitościach od przeniesień majątku. Według ustawodawstwa austriackiego odróżnia się należitość od z bogacenia się (Bereicherungsgebühr), i należitość od przeniesienia majątku (Übertragungsgebühr). Pierwszą wymierza się od czystego majątku i pobiera się przy darowiznach i spadkach stosownie do stopnia pokrewieństwa w wysokości 1, 4, 8 ⁰/₀ wraz z 25⁰/₀ dodatkiem. Należitość drugiego rodzaju wymierzana od wartości nieruchomości normuje ustawa z r. 1901 w sposób nierówny, ustanawiając ją (z uwzglę-

tworzony, podatkowi (Verbrauchsabgabe). Podatek ten wynosi od cukru burakowego i wszelkiego innego równego gatunku (trzcinnowego) z wyjątkiem syropu, nieprzeznaczonego do ludzkiego użycia od 100 klgr. netto 38 K., zaś od cukru innego rodzaju 6 K. Bonifikacja w razie wywozu za linię cłową wynosi od 3 K. 20 h. do 4 K. 60 h. od 100 klgr., według tego, czy polaryzacja cukru wynosi najmniej 90° czy 99·3°.

Ten podatek należy opłacić przed zawiadomieniem o wywozie cukru z miejsca produkcji lub wolnego składu. (1) Produkcja, 2) opłacenie podatku, 3) zawiadomienie o wywozie, 4) sam wywóz).

Podatek od cukru opłaca się w Austrii w formie marek urzędowych. Wśród pewnych warunków może producent otrzymać kredyt w opłacie podatku od cukru.

Cła.

Podatek spożywczy od artykułów wytwarzanych za pranicą a spożywanych w kraju nazywa się cłem w ścisłym tego słowa znaczeniu. Pomijając cła dowozowe, protekcyjne i wyrównawcze zaznaczyć trzeba, że istnienie ceł skarbowych tak długo jest uzasadnione, jak długo istnieją odpowiednie podatki krajowe konsumcyjne (Milewski). Cłu podlegają wszystkie towary i przedmioty sprowadzone z zagranicy, o ile nie są od opłaty uwolnione. Ostatnia ustawa normująca pobór i wysokość cła w Austrii, pochodzi z 13. lutego 1906, dz. p. p. Nr. 20. Taryfa cłowa austriacka zawiera także cło wywozowe od gałganów i innych odpadków do fabrykacji papieru używanych. Uwolnienia od opłaty cła polegają na umowach państwowych, na ustawie z 23. czerwca 1891, dz. p. p. Nr. 76, oraz zawarte są w artykułach VIII. do XVI. wymienionej wyżej ustawy z r. 1906.

c. Podatek od obrotu dóbr (Verkehrssteuer).

Przy podatkach od obrotu dóbr bierze państwo obrót ekonomiczny za podstawę do nałożenia podatku. Przez ekonomiczny obrót rozumiemy przejście majątku z jednej ręki do drugiej. Takie przejście majątku (dóbr) z jednej ręki do drugiej, może mieć miejsce w dwojaki sposób, albo między żyjącymi albo na wypadek śmierci w drodze spadku. Przejście dóbr między żyjącymi następuje bądź bez świadczenia wzajemnego (darowizna), bądź za pe-

wnym ekwiwalentem i wtedy jest mowa o zamianie, jeżeli to świadczenie wzajemne nie jest pieniądzem w gotówce, a o kupnie, jeżeli pieniądz w gotówce interweniuje przy tej czynności.

Prawie wszystkie przytoczone dopiero akty obrotowe następczą państwu sposobność do nałożenia podatku. Podatek od obrotu można podzielić na następujące rodzaje: a) podatek spadkowy (Erbschaftssteuer), którego wysokość zależna jest od stopnia pokrewieństwa, w ten sposób, że im dalsze pokrewieństwo tem podatek jest wyższy; b) podatek od darowizn (Schenkungssteuer); c) podatek od kupna (Umsatzsteuer) i to tak od kupna ruchomości jak i nieruchomości. W tych wypadkach, gdzie jest niemożliwy obrót gospodarczy, który mógłby dać podstawę do nałożenia podatku, gdyż majątek został wycofany z obiegu jak np. przy fundacjach, kościołach, товариствach, zakładach, pobiera skarb państwa t. zw. ekwiwalent (Steueräquivalent, Gebührenäquivalent), jako surogat podatku samego, który traci państwo wskutek nieprzerwanego posiadania majątku przez „martwą rękę“ i wskutek niemożności przejścia tego majątku na inne osoby, czy to między żyjącymi, czy też na wypadek śmierci. Podatek ten (Gebührenäquivalent) wymierza się w Austrii co lat 10 i wynosi 3% wartości nieruchomości, zaś 1½% wartości ruchomości fundacji; beneficjów, kościołów, gmin duchownych i świeckich itd.; przy товариствach akcyjnych i im podobnych (warunkowo) 1½% wartości nieruchomości, w każdym razie z 25% dodatkiem.

W Austrii znane są podatki od obrotu po największej części pod zbiorową nazwą „opłat i należności“ (Gebühren) i są traktowane obok rzeczywistych opłat w t. zw. ustawie należnościowej z dnia 9. lutego 1850, dz. p. p. Nr. 50, względnie w dołączonej do niej taryfie, której znaczne zmiany i uzupełnienia wprowadziła przedewszystkiem ustawa z dnia 13. grudnia 1862, dz. p. p. Nr. 89, a następnie wiele innych ustaw, między niem zaś ustawa z 18. czerwca 1901, dz. p. p. Nr. 74, o należnościach od przeniesień majątku. Według ustawodawstwa austriackiego odróżnia się należność od z bogacenia się (Bereicherungsgebühr), i należność od przeniesienia majątku (Übertragungsgebühr). Pierwszą wymierza się od czystego majątku i pobiera się przy darowiznach i spadkach stosownie do stopnia pokrewieństwa w wysokości 1, 4, 8 % wraz z 25% dodatkiem. Należność drugiego rodzaju wymierzana od wartości nieruchomości normuje ustawa z r. 1901 w sposób nierówny, ustanawiając ją (z uwzglę-

dniem pewnych uwolnień) w wysokości od $\frac{1}{2}\%$ do 4% . Inne są opłaty od nabycia ruchomości. Od dokumentów samych płaci się osobną opłatę.

Typem austriackiego podatku od obrotu jest podatek od obrotu papierami wartościowymi (Effektenumsatzsteuer) w myśl ustawy z dnia 9. marca 1897, dz. p. p. Nr. 195, który odnosi się do interesów zawieranych na giełdzie lub poza giełdą. Ustanowiony jest w stałych stopach od każdego interesu (Schluss) zwyczajnie o 10.000 K. nom. wartości lub 25 sztuk papierów wartościowych i wynosi przy interesach o papiery przynoszące dywidendy i o premiowe zapisy długu z wyjątkiem premiowych pożyczek państwowych zwyczajnie 1 K., przy innych 40 hl. Według ustawy z dnia 18. września 1892, dz. p. p. Nr. 171, podlegają opłacie stemplowej według skali III. (ust. z 13. grudnia 1862, dz. p. p. Nr. 89) od nominalnej wartości wszystkie papiery wartościowe zagraniczne, wprowadzone w obieg tutejszo-krajowy (t. zw. podatek giełdowy). Oprócz wymienionych jest jeszcze wiele opłat mających charakter podatków od obrotu, których nie podobna tu wyliczać.

Systemy wybierania podatków.

Podatek może być wybierany w trojaki sposób: 1) wedle systemu dzierżawnego, 2) wedle systemu repartycyjnego i 3) wedle systemu własnego zarządu.

1. Przy systemie dzierżawy wydzierżawia państwo cały podatek. Państwo wie tu dokładnie, jaką kwotę pobierze z podatku i nie potrzebuje w tym wypadku prowadzić rozgałęzionej rachunkowości. Jednak należy się stanowczo przeciw temu systemowi oświadczyć, gdyż nie odpowiada on ustrojowi i zadaniom naszego nowożytnego państwa, które powinno ze swymi podatnikami wchodzić w bezpośrednią styczność, a to ze względu na utrzymanie należytego stosunku do swych obywateli, a powtóre z uwagi na to, że system dzierżawny daje wiele sposobności do najgorszego wyzysku podatkików. System ten uprawiany we Francji przyczynił się w 18 wieku do wybuchu wielkiej rewolucji, zaś w Turcyi w r. 1875 do wybuchu rewolucji w Bośni i Hercegowinie. System dzierżawy używany jest w Austrii tylko wyjątkowo przy niektórych podatkach państwowych, konsumcyjnych np. od wina i mięsa, podatków autonomicznych konsumcyjnych, myta itd.

2. System repartycyjny polega na tem, że ustawa oznacza tu z góry tylko przedmiot podatku i kwotę roczną, jaką ten podatek ma przynieść skarbowi, jakoteż sposób, w jaki ta kwota ma się rozdzielić pomiędzy pojedyncze kraje. Kwoty przypadające na pojedyncze kraje rozdziela następnie odnośna władza autonomiczna między pojedyncze powiaty, a te między pojedyncze gminy. Gminy następnie rozpisują przypadające na nie kwoty pomiędzy pojedynczych członków gminy, wybierają je od nich i odsyłają pod własną odpowiedzialnością do kasy powiatowej. Kasy powiatowe odsyłają nadesłane kwoty do kasy krajowej a z kasy krajowej pozostałe po opędzeniu potrzeb zapasy odsyła się do kasy centralnej. (Biliński, System nauki skarbowej. 1876. str. 311.)

System ten obok pewnych zalet posiada tę ujemną stronę, że dałby się zastosować tylko przy niektórych podatkach, jak gruntowy, domowo-klasowy, pominąwszy już to, że rząd nie wchodziłby również w bliższą styczność z obywatelami państwa. Tego rodzaju system nie ma dziś zastosowania nigdzie w Europie. Repartycję kontyngentów podatkowych, gdzie te istnieją, przeprowadzają władze skarbowe, względnie komisye.

3. Na nasze czasy najbardziej nadaje się system własnego zarządu, który jeśli jest należycie urządzony, nie będzie dla podatników uciążliwy, a skarbowi zapewni regularne wpływy pieniężne. Może tu chodzić jedynie o koszta stosunkowo wielkie, ale trzeba zauważyć, że i koszta innych systemów nie są mniejsze, zachodzi tylko ta różnica, że ponosi je kto inny, a nie skarb państwa; ten drugi musi jednak odbić je sobie na kontrybuentach. System własnego zarządu jest w Europie powszechnie przyjęty.

Niekiedy ściąga państwo podatki za pośrednictwem gmin, które to zadanie spełniają w przekazanym sobie zakresie działania za pewnem odszkodowaniem. ¹⁾

¹⁾ Przepisy ustawodawstwa austriackiego odnoszące się do zarządu, poboru i ściągnięcia podatków zebrane przez Franciszka Szymusika znajdują się w tomie V. zbioru ustaw administracyjnych Jerzego Piwockiego.

DZIAŁ IV.

Długi skarbowe.

I. Pojęcie długów skarbowych.

Jeżeli w gospodarstwie prywatnem majątek i dochody nie wystarczają, aby rosnące potrzeby zaspokoić, naturalną jest rzeczą, że właściciel gospodarstwa będzie się widział zniewolonym użyć obcych kapitałów do pokrycia swego zapotrzebowania pieniężnego. W praktycznem życiu wyrażamy to w krótkich słowach, że właściciel gospodarstwa zaciąga pożyczkę. Jako wynagrodzenie za pozwolenie używania obcych kapitałów, jako premię za niebezpieczeństwo utraty tychże, a częściowo także jako prowizję komisową czyli opłatę za pośrednictwo przy dostarczaniu kapitałów. płaci biorący pożyczkę rocznie pewną oznaczoną sumę. Sumę tę wyraża się w odsetkach wypożyczonego kapitału i zwie się procentem. Na wysokość stopy procentowej wpływają więc następujące momenty: 1) cena targowa kapitału, 2) premia za ponoszenie niebezpieczeństwa utraty kapitału, 3) opłata za pośrednictwo t. j. owa prowizya komisowa, jaką potrzebujący pieniędzy płaci temu, kto go zbliży do kapitalisty. W położeniu podobnem jak jednostka prywatna może się znaleźć wśród pewnych okoliczności i państwo. Skoro dochody z majątku i przedsiębiorstw państwa i dochody skarbowe a przede wszystkim podatki, nie wystarczają na pokrycie wydatków państwowych, nie pozostaje i państwu nic innego, jak za pomocą zaciągnięcia pożyczki uciec się do obcych kapitałów. Długi takie, zaciągnięte przez państwo, nazywamy długami skarbowymi. Pierwotnym i najdawniejszym typem tych długów są długi zwrotne czyli spłacalne. Za pozwolenie używania kapitałów płaci państwo, podobnie jak jednostka prywatna, odsetki, których wysokość zależy zupełnie jak przy pożyczce prywatnej od owych trzech wyżej

przytoczonych czynników. Jeśli udzielenie pożyczki jest dobrowolne, co nie we wszystkich wypadkach miało miejsce, mówimy o pożyczce *dobrowolnej* w odróżnieniu od pożyczki *przymusowej*. Jedną z form pożyczki dobrowolnej jest pożyczka narodowa, jeśli państwo odwołuje się do patriotyzmu swych majątnych obywateli, ale przytem nie używa przymusu¹⁾.

Powód do zaciągnięcia pożyczki ze strony państwa stanowią obok inwestycji zwyczajnie wydarzenia wojenne albo deficyt. W obydwu tych wypadkach jest kredyt państwa mniejszy, a ryzyko wierzyciela t.j. niebezpieczeństwo utraty kapitału większe, za czem idzie podwyższenie stopy procentowej, na jaką pożyczka państwowa zaciągnięta być może. W czasach wojny i deficytu także dwa pozostałe czynniki t. j. cena targowa kapitału i opłata za pośrednictwo są zwyczajnie wyższe, co powoduje w dalszym ciągu podwyższenie stopy procentowej.

Państwo zaciąga zwyczajnie pożyczkę za pomocą emisji publicznych papierów giełdowych, jak obligacyi, rent, losów²⁾.

¹⁾ Formy przymusowej pożyczki są:

1) Nakładanie formalnego podatku majątkowego na obywateli stosownie do ich majątku za wydaniem odpowiednich obligacyi czy rent zaopatrzonych w kupony; 2) arnozacja jeżeli rząd pod groźbą wstrzymania wypłaty procentów od dawniejszych pożyczek domaga się od posiadaczy papierów rządowych dalszej pożyczki; 3) nakaz lokowania przez korporacje, gminy itd. części swych funduszków w nowowydanych obligacyach w kasach rządowych; 4) ściąganie podatków z góry za pewien czas (antycypacja podatków); 5) wypuszczanie pieniędzy papierowych niepodlegających wykupowi; 6) wstrzymanie wypłat wojsku, urzędnikom, dostawcom itd. za wydaniem bonów oprocentowanych. Różna od pożyczki narodowej i przymusowej jest t. zw. *pożyczka bankierska* (dobrowolna), przy której państwo zwraca się tylko do kapitalistów i albo oddaje im swoje papiery w komis (*submisya*) lub też sprzedaje im takowe czyli *oddaje do sprzedaży na ich własny rachunek*. Przy pożyczce narodowej zastosowuje się sposób *subskrypcyi*. Rząd ogłasza: ogólną wysokość pożyczki, stopę oprocentowania, termin składania deklaracyi, kurs, po którym pożyczka jest wypuszczona, miejsce przyjmowania zapisów i wszelkie inne warunki i w ogłoszeniu takim zaprasza do brania udziału i zapisywania się na pewną sumę pożyczki. — Często wypuszcza rząd obligacje państwowe w obieg bezpośrednio stopniowo w ten sposób, że zobowiązania państwowe za dostawy, budowy, wykupione koleje żelazne itp. pokrywa obligacyami po omówionym kursie, albo, że sprzedaje obligacje z wolnej ręki na giełdzie za pośrednictwem agentów lub instytucyi finansowych.

²⁾ Różnica zewnętrzna między rentą a obligacją jest, że renta jest dokumentem opiewającym np. na 10 K, zaś obligacja jest dokumentem opiewającym na 200 K, a zaopatrzona w kupony zwykle półroczne na 5 K. Pierwsza forma pożyczek rentowych stosowana jest we Francyi, Włoszech, Belgii i Hiszpanii, druga w Rosyi, Niemczech, Austrii i Anglii. Dla ułatwienia odbioru procentów do każdej obligacyi dołączany bywa *arkusz kuponowy*, składający się z szeregu przekazów (kuponów) z terminami zwykle półrocznymi. Na arkuszu kuponów drukowany bywa jeszcze *talon*, czyli przekaz na otrzymanie w razie potrzeby nowego arkusza kuponów. Obligacje mogą być odsprzedawane jedynie z arkuszem kuponów. — Los państwowy jest także obligacją państwa i tak samo jak inne

Jeśli państwo otrzymuje rzeczywiście całą kwotę, na jaką opiewają jego dokumenty dłużne, w gotówce wypłaconą, mówimy wówczas, że państwo emitowało pożyczką *al pari*. Jeśli zaś kapitał, jaki państwo rzeczywiście otrzymało, jest mniejszy od tego, na jaki opiewają dokumenty dłużne, zachodzi emisja pożyczki poniżej równi (*pari*). Im bardziej krytyczne było położenie państwa, tem większe były różnice między rzeczywiście otrzymanym, a nominalnym kapitałem dłużnym¹⁾.

2. Podział długów skarbowych

Najogólniejszy jest podział długów skarbowych na :

1) *bieżące czyli chwilowe* (*schwebende*) i na *długi stałe* czyli *fundowane* lub *konsolidowane* (*fundierte*).

Długi bieżące charakteryzuje pewna chwiejność i brak silnej podstawy, dalej krótki czas trwania stosunku dłużnego, a wreszcie przemijający cel, dla którego zaciągnięto pożyczkę. W przeciwieństwie do nich mają *długi fundowane* pewną materialną podstawę, którą tworzy zwyczajnie jakiś realny dochód państwowy, są zakontraktowane na dłuższy okres czasu, zwyczajnie od 60 do 90 lat, a wreszcie cel, dla którego zaciągnięto pożyczkę, nie jest przemijający, lecz trwały np. budowa kanałów kolei żelaznych, fortyfikacyi itp. — W czystem znaczeniu nauki i zdrowej praktyki *długi bieżące* zwane także pożyczkami skarbowymi zaciągane na chwilowe potrzeby skarbu powinny być spłacane z dochodów bieżącego roku; w praktyce jednak zalicza się do nich wszelkie długi, króre rząd zamierza kiedyś, choćby w dalekiej perspektywie, naraz spłacić, zapomocą konwersyi, konsolidacyi przemienić na stałe. — Jako przykłady bieżącego długu w państwach nowożytnych należałoby wymienić niewykupny

papiery musi być emitowanym po pewnym kursie itd. Ale zachodzą różnice. Naprzód los często wcale nie niesie procentu, a w takim razie musi opiewać na pewien kapitał. Stosuje się to także do losów wyjątkowo oprocentowanych, bo chodzi przy nich głównie o wygraną. Wreszcie los różni się od renty i obligacyi sposobem umarzania. Obligacye i losy mogą za zezwoleniem państwa lub na mocy zatwierdzonych statutów wypuszczać także kraje, gminy, towarzystwa, a nawet poszczególne osoby.

¹⁾ Jeszcze przez Dunajewskiego wypuszczona 5% renta papierowa w r. 1881 miała kurs tylko 95, netto 92 (w złocie, (70.52 w papierowej monecie), (Mowy Dunajewskiego t. II. str. 100—101). A jednak renta Dunajewskiego była już wielkim sukcesem wobec 4% renty złotej wprowadzonej w r. 1876, a sprzedawanej początkowo po 56, której emisję właśnie Dunajewski, jako szkodliwą dla państwa zamknął. (Milewski).

pieniądz papierowy państwowy, weksle wydawane z podpisem ministra skarbu niekiedy bankom krajowym i zagranicznym, asygnaty skarbowe czyli bony skarbowe, ulubione we wielu państwach europejskich (Niemcy: Schatzscheine, Tresorscheine); są to przekazy z krótkim terminem obiegu. W Austrii są takie długi bieżące znane pod nazwą przekazów hipotecznych salinarnarnych. Wyrażenie to pochodzi stąd, że dług zabezpieczony jest na przychodach z państwowych salin w Gmunden, Aussee, Ischlu i Hallein.

Długi fundowane dzielą się na dwie grupy t. j. na spłacalne czyli zwrotne i niespłacalne czyli wieczyste długi fundowane. Przy pierwszej grupie przyjmuje państwo na siebie obowiązek zwrócenia kapitału wypożyczonego w pewnym oznaczonym okresie czasu. Przy drugiej zaś grupie państwo obowiązku takiego nie przyjmuje, ale przyrzeka płacić wieczyście od wypożyczonego kapitału roczne odsetki. Długi wieczyste nazywają zwyczajnie rentami państwowymi. Renty mimo swego charakteru wieczystego mogą i powinny być w odpowiedniej chwili umorzone.

3 Formy długów skarbowych stałych

Wszystkie przytoczone rodzaje długów skarbowych muszą mieć wyraz i ubezpieczenie w pewnych wystawionych dokumentach. Co do formy i zadokumentowania renty państwowej istnieje w pojedynczych państwach europejskich wielka różnorodność.

We Francji istnieje za wzorem Anglii t. zw. system inskrypcji, który polega na zaciągnięciu *nabytej renty t. j. prawa do pobierania rocznych odsetek*, do wielkiej księgi długów skarbowych (Grand Livre). Nadto wydaje się stronom poświadczenie skutecznego wpisu, (titre nominatif), które daje prawo do pobierania oznaczonej kwoty rocznej renty¹⁾.

Istotnie różny od tego, niejako ekstremem jest system niemiecki, którym posługuje się także Austria. Według tego systemu w celu pozyskania pożyczki *sprzedaje się papiery państwowe*. Formą, w jakiej zaciąga się długi stałe, są obligacje. Obligacje wystawia się na nominalną kwotę kapitału dłużnego,

¹⁾ Z czasem dozwolono we Francji przemiany titres nominatifs na rente au porteur i tak samo w Anglii zaczęto wydawać obligacje imienne obok obligacji na okaziciela, tak, że dziś tak samo obiegają francuska rente au porteur, jak konsol angielski lub obligacja austriacka czy niemiecka.

ale kurs ich zmienia się (kurs emisyjny, kurs bieżący). Zawierają one przy długu zwrotnym obowiązek spłaty kapitału ze strony państwa, zwyczajnie w drodze wylosowania. Przy długach niespłacalnych zawierają one tylko zobowiązanie państwa do płacenia rocznych odsetek wierzycielowi.

Wymienione papiery wartościowe mogą być :

1. efekty imienne,
2. efekty na okaziciela.

Pierwszą i najdawniejszą formą papierów wartościowych państwowych były podobnie jak i w obrocie prywatnym papiery imienne t. j. opiewające na pewną oznaczoną osobę, której dawały prawo do pobierania renty. Z czasem dopiero pojawiają się papiery na okaziciela, a obecnie w skutek potrzeb obrotu giełdowego pozyskały sobie papiery na okaziciela to pierwszorzędne znaczenie, jakie im się słusznie należy.

4 Umarzanie długów skarbowych.

Państwo zadłużone ma do dyspozycji trzy środki w celu pozbycia się tychże: 1. konwersję, 2. powolną trwałą spłatę i 3. bankructwo.

Pierwsze dwa środki są legalne, trzeci jest nielegalny, jest podeptaniem prawa.

Konwersja oznacza, biorąc dosłownie, przekształcenie jednego długu na inny ze zmianą warunków pożyczki. W pojęciu skarbowem jednak słowo to jest ciaśniejsze i przez konwersję rozumie się tylko złagodzenie, a nie także zaostrenie warunków pożyczki.

Konwersja składa się z dwóch elementów: 1. ze spłaty dawnego długu i 2. z zaciągnięcia nowego długu pod warunkami mniej uciążliwymi. Jednak przy tej podwójnej operacji nie szuka państwo nowych ludzi, lecz dawnemu wierzycielowi daje do wyboru, albo odebrać kapitał dawnego długu al pari, albo też wejść w nowy stosunek dłużny pod korzystniejszymi dla państwa warunkami. W praktycznym życiu mówi się, że państwo obniża procent, redukuje stopę procentową i mówimy np. o redukcji 5°/_o-owej renty na 4°/_o rentę (Tak 5°/_o rentę papierową (Du-

najewskiego) skonwertowano w roku 1893 na 4⁰/₁₀₀ rentę koronową¹⁾.

W istocie jednak nie obniża się przy konwersji procentu dawnego długu, gdyż ten dług dawny dalej już nie istnieje, bo spłaca się go w gotówce, a wierzycielowi pozostawia się tylko do wyboru: zamiast kapitału, na jaki nominalnie opiewał dokument dawnego długu, przyjąć inny dokument nowego długu państwowego. Nie redukuje się więc procentu od dawnego długu, lecz zaciąga się nowy dług o niższej stopie procentowej; redukuje się zatem procentowy ciężar państwa, a nie procent dawnego długu. Przedmiotem konwersji może być obok renty także i dług zwrotny, gdyż te dwa pojęcia: konwersya, a dług zwrotny nie wykluczają się wzajemnie.

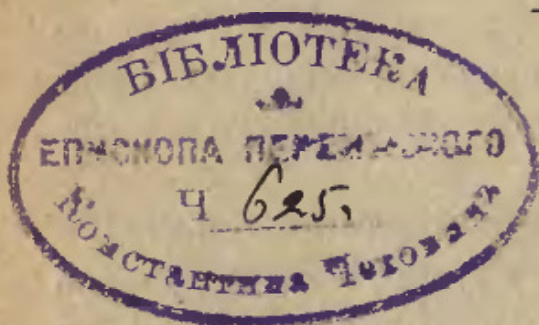
Drugim sposobem umorzenia długów państwowych jest powolne a trwale spłacanie tychże. Między tymi dwoma sposobami zachodzi istotna różnica, bo przy konwersji spłaca się odrazu wielką ilość długów państwowych, zwyczajnie nawet wszystkie papiery dłużne.

W przeciwstawieniu do tego pozostaje amortyzacja długów państwowych polegająca na powolnej a więc nie jednorazowej ale trwałej spłacie małych części długu państwowego. Amortyzacja długów państwowych ma za zadanie działać powoli ale pewnie. Jest ona podobno do owej kropli wody, która wedle przysłowia wydrąży kamień jednak nie siłą jednorazowego uderzenia, lecz przez ciągłe powtarzające się działanie małej ba nawet prawie znikomej siły. (A. Körner²⁾).

¹⁾ W r. 1868 na podstawie ugody z Węgrami przeprowadzono w Austrii przymusową konwersję i unifikację wszystkich nadających się do tego długów na dwojakie 5⁰/₁₀₀ renty wieczyste, papierowe i srebrne, obciążając jednocześnie procenta tych rent 16⁰/₁₀₀ podatkiem kuponowym, wskutek czego zamieniły się one na obligacje 4²/₁₀₀. Po przeprowadzeniu tej konwersji stan długu ogólnego w Austrii był następujący: 1) Dług stały: renta papierowa około 1300 mil. złr., renta srebrna około 1000 mil. złr., pożyczki umarzalne loteryjne około 300 mil. złr., razem około 2600 mil. złr. 2) Dług bieżący wynosił 412 mil. złr. a mianowicie: bony skarbowe około 100 mil. złr., pieniądze papierowe około 312 mil. złr. — Państwo przeprowadza konwersję swych pożyczek, gdy pieniądz staje się tańszym, tak że może go otrzymać na niższy procent, niż w chwili zaciągania pożyczki. Konwersya nazywa się *konsolidacją*, gdy długi bieżące przemienia się na stałe, a nowe obligacje zwą się z angielskiego *konsolami*.

²⁾ Powolna amortyzacja długów państwowych następuje: 1) Przez stopniowe wylosowywanie obligacji odbywające się np. w terminach rocznych, półrocznych itp.; wypłata zostaje dokonywana według wartości nominalnej (al pari); część kapitału umarzana przy każdym losowaniu nazywa się ratą amortyzacyjną. 2) Przez stopniowe zazwyczaj dyskretnie zakupywanie obligacji po kursie dziennym na giełdzie za pośrednictwem bankierów. Ten sposób umarzania jest dla

Trzecim wreszcie środkiem umorzenia długów państwowych jest bankructwo skarbowe jawne lub zakryte¹⁾, wobec wszystkich obywateli lub wobec pewnych tylko klas. Jest to jednak środek nielegalny, urągający wszelkiemu poczuciu prawnemu, na którego straży państwo właśnie stać powinno.

państwa korzystny tylko wtedy, gdy kurs obligacji jest niższy, niż wartość nominalna obligacji. 3) Przez spłatę losową przy pożyczkach loteryjnych. 4) Przez spłatę procentową, która polega na tem, że rząd z bieżących dochodów stara się co roku umorzyć pewien stały procent od każdorazowego kapitału, otrzymanego przez zesumowanie wszystkich długów stałych. (W Austrii i Prusiech amortyzuje się w ten sposób mniej więcej 1% długów rocznie). 5) Za pomocą t. zw. funduszków umorzeń.

1) Np. por. t. zw. dewalwację pieniędzy papierowych w Austrii na podstawie ces. patentów z 20. lutego 1811 i z r. 1816 (Biliński. System nauki skarbowej 1876 str. 451, 452 i Milewski (wykłady). W pierwszym wypadku zredukowano pieniądze papierowe na $\frac{1}{3}$ część wartości nominalnej, w drugim wypadku zredukowano je o dalsze 40% wartości nominalnej. — Obok redukcji kapitału dłużnego może także redukcya procentów mieć cechę bankructwa. Redukcya procentów połączona z równoczesną konwersją długu ma jednak zupełnie naukowe usprawiedliwienie. — Pomiedzy umorzeniem jednorazowem a trwałem stoi spłata podatkowa, gdy rząd swoje papiery przyjmuje w kasach przy zaplacie podatków.

Ponieważ głównym powodem długów państwowych są wojny, nie od rzeczy będzie przytoczyć jeden wypadek dziejowy z lat 1870-1871 a mianowicie koszta wojenne Francji w wojnie z Prusami. Właściwe koszta wojenne wynosiły 2.111 mil. franków. Osobliwe ofiary skarbowe 935 mil. frank., (w tem koszta pożyczek 236 mil. fr., straty w podatkach i dochodach 364 mil. fr.). Zwrot materiałów wojennych 592 mil. fr. Wynagrodzenie szkód 434 mil. fr. (W tem wsparcie żołnierzy i majtków 50 mil. fr., odszkodowanie ofiar wojny 106 mil. fr., odszkodowanie gmin 252 mil. fr., zwrot szkód spowodowanych przez korpus inżynierski 26 mil. fr.). Kontrybucye i t. d. 5.687 mil. fr. (Tu nie wlicza się kontrybucyi w sumie 200 mil. fr. wymuszonej od samego Paryża). W tem kontrybucya wojenna wyniosła 5 miliardów fr., procenta od kontrybucyi wojennej 302 mil. fr., koszta utrzymania wojsk niemieckich 323 mil. fr., ściągnięte od Niemców podatki 62 mil. fr. Ogólne koszta wojenne Francji wynosiły zatem 9.819 mil. fr. (Menger, wykłady uniw.)

Spis rzeczy.

Strona

Dział I

Wiadomości wstępne. 1. Związki przymusowe, publiczne i samorządne	
Zakres działania państwa	5
2. Gospodarstwo związków przymusowych	6
3. Gospodarstwo skarbowe a prywatne	7
4. Nauka skarbowa	8
5. Majątek związków przymusowych	9

Dział II.

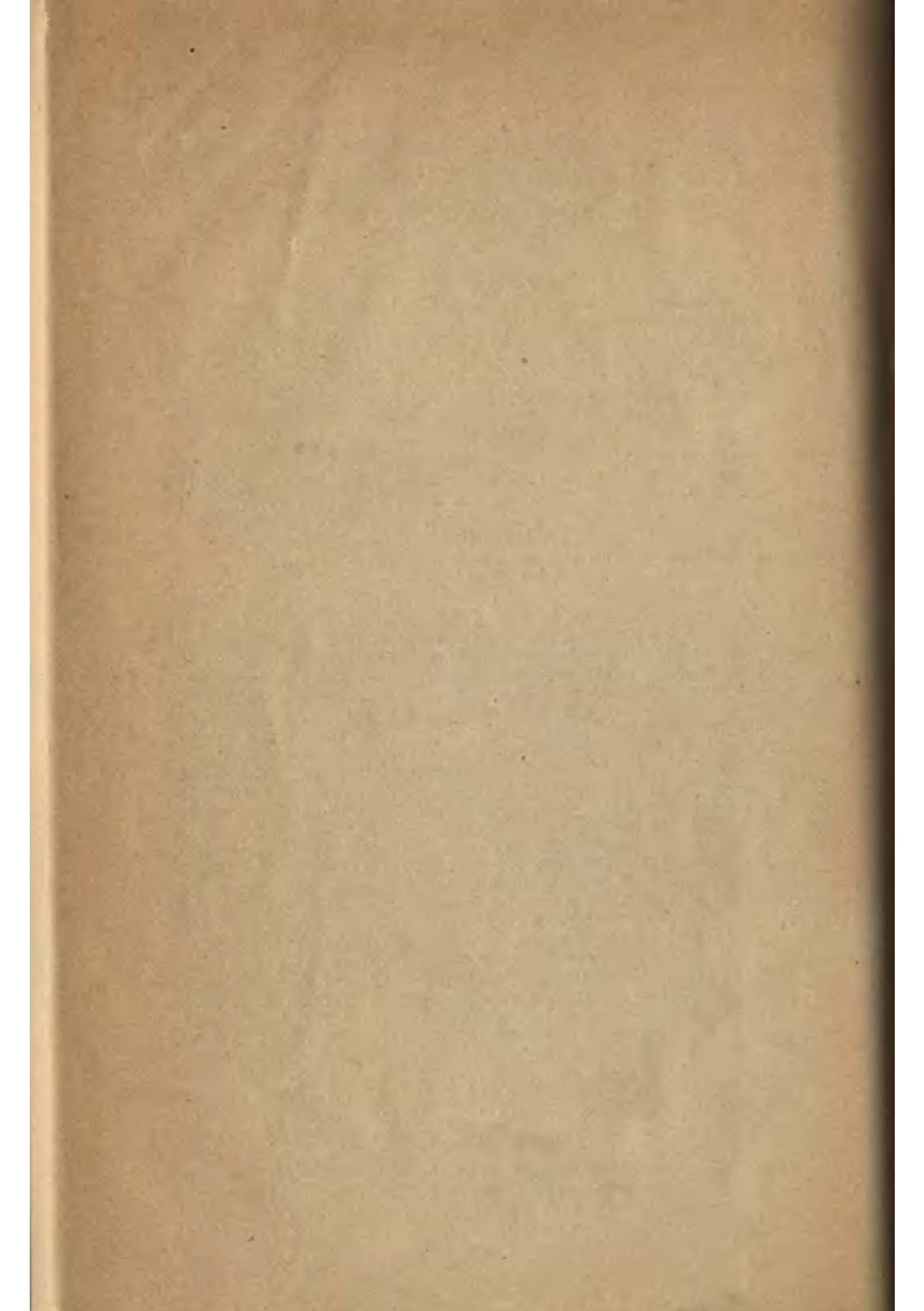
Nauka o budżecie 1. Gospodarcza przezorność	10
2. Niektóre właściwości budżetu	11
3. Układ budżetu	11

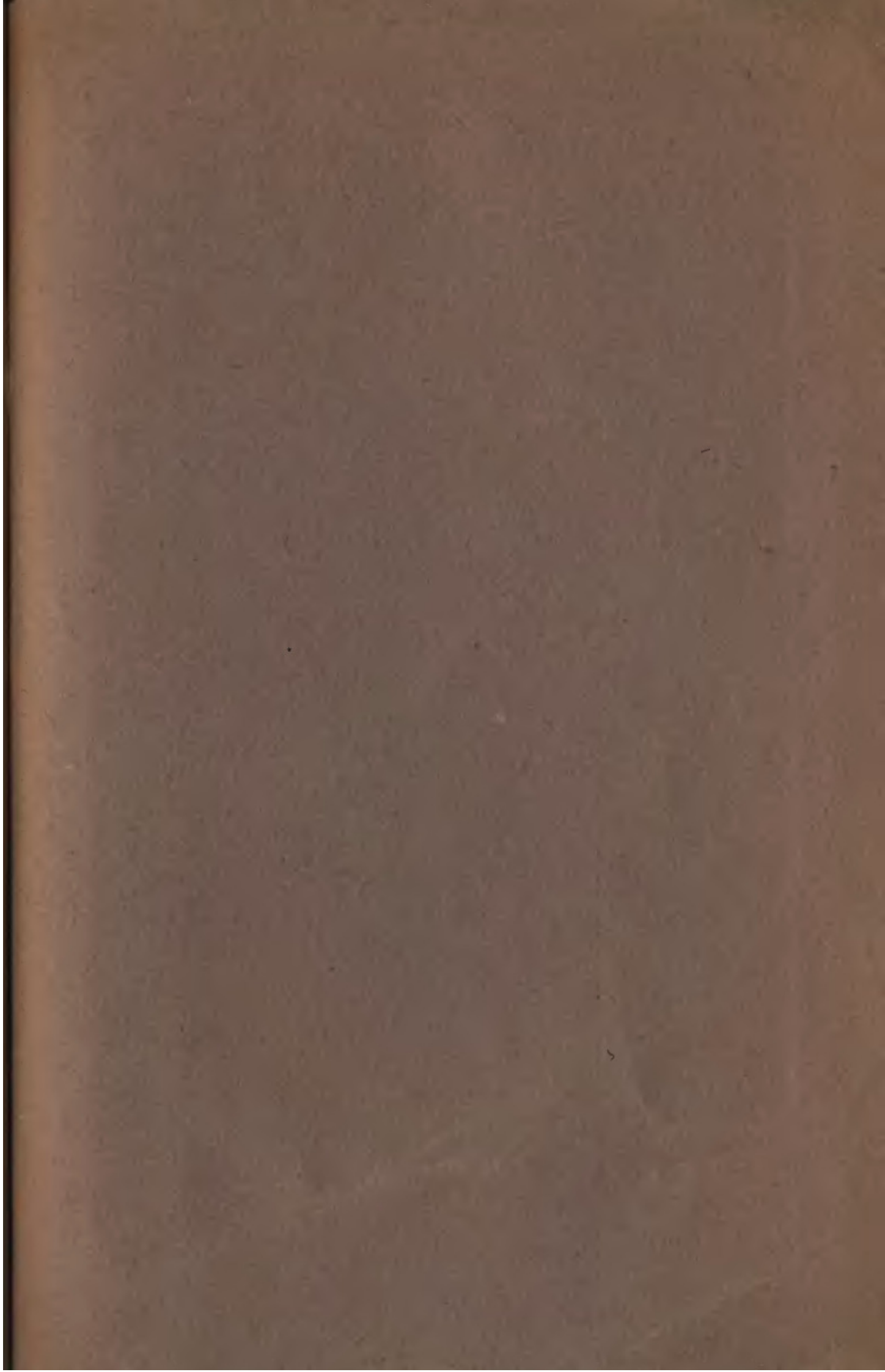
Dział III.

Przychody państwa. 1. Prywatne przychody gospodarcze państwa	13
a) Skarbowe dobra ziemskie (Domeny)	13
b) Lasy skarbowe	14
c) Kopalnie skarbowe	15
d) Domy skarbowe	16
e) Skarbowe przedsiębiorstwo handlowe i przemysłowe	16
f) Skarbowe zakłady komunikacyjne	18
2. Skarbowe przychody państwa	20
A) <i>Regalia</i> . Sól, Tytoń, Loterya	20
B) <i>Oplaty</i> . Podział opłat	23
Forma opłat skarbowych	25
C) <i>Podatki</i> . 1. Terminologia w podatkowości	26
2. Stopa podatkowa	28
3. Zasady podatkowe	29
4. Najważniejsze podziały podatków	31
5. Poszczególne rodzaje podatków	33
a) <i>Podatki przychodowe</i>	33
<i>Pierwsza grupa</i> . I. Podatek gruntowy	34
II. Podatek domowy	35
III. Podatek zarobkowy	36
IV. Podatek rentowy	38
V. Podatek od płac	39
<i>Druga grupa</i> . Podatek osobisto-dochodowy	39
b) <i>Podatki od wydatków</i> (konsumcyjne)	41
Podatek od piwa	42
Podatek od wódki (spirytusu)	42
Podatek od cukru	43
Cła	44
c) <i>Podatek od obrotu dóbr</i> . (Verkehrsteuern)	44
System wybierania podatków	46

Dział IV.

Długi skarbowe. 1. Pojęcie długów skarbowych	49
2. Podział długów skarbowych	50
3. Formy długów skarbowych stałych	51
4. Umarzanie długów skarbowych	52

NIEKTÓRE WYDAWNICTWA FRANCISZKA SZYMUSIKA.

1. Z zakresu skarbowości austriackiej:

- O reformie podatków osobistych w Austrii.** — Część I. Odbitka z Prawnika z r. 1892 i 1893. Lwów 1893. — Część II. Kraków 1894.
- Pogadanki o podatkach w Kółku rolniczym,** z wzorami podań Lwów 1893.
- Reforma podatkowa,** wykład popularny w 4 częściach z wzorami podań, Lwów 1897 i 1898. Część pierwsza wyszła także w tłumaczeniu na język ruski. Lwów 1897.
- Ustawa z dnia 25. października 1896 dz. u. p. nr. 220 o bezpośrednich podatkach osobistych wraz z rozporządzeniami wykonawczemi.** Przekład z objaśnieniami. 3 tomy. Lwów 1897 i 1898.
- Podatki realne w Austrii. II. Podatki domowe.** Systematyczny wykład. Kraków 1903.
- Zbiór ustaw i rozporządzeń (wraz z orzeczeniami Trybunału adm.) odnoszących się do podatków: gruntowego, podatków domowych, osobistych bezpośrednich, egzekucyi podatkowej, organizacyi i zakresu działania władz i urzędów podatkowych, podatków i opłat na cele autonomiczne,** w tomie V. (str 863—1755) zbioru ustaw i rozporządzeń administracyjnych c. k. szefa sekcyi Jerzego Piwockiego. Lwów 1907.

2. Innej treści:

- Tytus Trzcieski.** Szkic biograficzny (Feljeton „Gazety Narodowej“) Lwów 1879, z portretem. Sambor 1893.
- Antygonia i Ismena.** Studium psychologiczno-estetyczne. Odbitka z Albumu jubil. dla J. I. Kraszewskiego. Lwów 1879.
- O umoralnieniu i wpływie religii i uczuć estetycznych na nie.** Sambor 1891.
- Male parta do czarta.** Opowiadanie. Sambor 1891.
- Szczepan Dzierzba.** Opowiadanie na tle historycznym (z dziejów zamku Odrzykońskiego) Sambor 1892.
- Opowiadania z dawnych dziejów ziemi Sokalskiej: Hryć Syroid.** Lwów 1892.
- Jeden z statnich.** (Roman Szelest). Sylwetka. Sambor 1894.
- O poszanowaniu prawa własności.** Wykład popularny obowiązujących przepisów o prawie własności. Przemyśl 1899.
- Ks. Aleksander Zawadzki.** Lwów 1905.
- Refleksye.** Lwów 1906.
- Wincenty Pol w Polance.** Lwów 1909.

